

**ILMAN HUOLTAJAA TURVAPAIKKAA HAKEVAN LAPSEN
EDUSTAMINEN**
– tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta

15.12.2014

Tiina Järvinen
Olli Snellman
Mari Helenius

1. Johdanto

Vastaanottolain (746/2011) mukaan kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, määrätään viivytystä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa.

Kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) mukaan oleskeluluvan pakolaiskiintiössä saaneelle lapselle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla on oleskelulupa, määrätään edustaja viivytystä, jos hän on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Myös muulle oleskeluluvan saaneelle lapselle, joka on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, voidaan määrätä edustaja.

Tämä ohje on laadittu ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevien lasten edustajille. Ohjeeseen on kerätty keskeisiä asioita vastaanottokeskuksen toiminnasta ja palveluista, turvapaikkaprosessista, sekä edustajan toimenkuvasta eri vaiheissa. Mukana on myös poimintoja asioista, joita edustajan on hyvä huomioida työskentelyssä ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijalapsen kanssa. Lisätietoja vastaanottokeskuksen toiminnasta saa vastaanottokeskuksen työntekijöiltä. Vastaanottokeskukset hoitavat myös edustajan perehdyttämistehtäviä.

Lisäksi ohjeessa käydään lyhyesti läpi perheen yhdistämiseen liittyviä asioita. Tässä ohjeessa ei muilta osin käsitellä oleskeluluvan saaneen lapsen edustamiseen liittyviä asioita, vaan tästä aiheesta lisätietoja saa alueellisista ELY-keskuksista. Tässä ohjeessa ei myöskään käsitellä edustajalle maksettavia palkkioita ja korvauksia. Maahanmuuttovirasto on laatinut Valtioneuvoston asetuksen (115/2012) pohjalta erilliset menettelyohjeet Maahanmuuttovirastolta haettavien palkkioiden ja kulukorvausten maksamisesta ilman huoltajaa olevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajille.

Ohje ei ole tyhjentävä, vaan edustajana toimivan on hyvä olla aktiivinen omassa tiedonhankinnassaan ja perehtymisessään. Edustajana toimimisesta on kirjoitettu erilaisia oppaita joihin on hyödyllistä perehtyä, toki oppaiden ja tietojen ajantasaisuus on syytä aina tarkistaa. Maahanmuuttoviraston internet-sivuilta saa kattavan yleiskatsauksen esimerkiksi turvapaikkaprosessista, tilastoista ja maahanmuuttoon liittyvästä termistöstä, sekä ajankohtaisista muutoksista, joten siellä kannattaa vieraila säännöllisesti.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Lapsen huollon järjestäminen vastaanottokeskuksessa.....	4
2.1 Toiminnan lähtökohtana lapsen etu	4
2.2 Lapsen haavoittuva asema	4
2.3 Lapsen osallisuus.....	5
2.4 Lapsen oikeus saada tietoa	5
2.5 Lapsen kehityksen ja kasvun tukeminen.....	5
3. Lapsen huollon sisältö	6
3.1 Suunnitelmat vastaanottokeskuksessa	6
3.2 Hoitoa ja kasvatusta pienille lapsille.....	6
3.3 Tukea murrosiän lähestyessä	7
3.4 Tukea ja ohjausta aikuistuville nuorille	7
3.5 Omaohjaaja lapsen ja nuoren tukena	7
4. Vastaanottopalvelut	8
4.1 Majoitus.....	8
4.1.1 Yksityismajoitus	9
4.1.2 Huoltajan luokse muuttaminen.....	9
4.2 Sosiaalipalvelut	10
4.3 Terveyspalvelut	10
4.4 Lapsen käyttöraha ja nuoren vastaanottoraha	10
4.5 Tulkki- ja käännöspalvelut	11
4.6 Työ- ja opintotoiminta	11
4.7. Lastensuojelu	11
5. Edustajan toimenkuva	12
5.1. Edustajan määrääminen.....	12
5.1.1 Edustajan kelpoisuus.....	13
5.1.2 Edustettavien määrä.....	13
5.2 Edustajan tehtävät.....	14
5.3. Edustajan vapauttaminen tehtävästään	15
5.4. Edustajan tehtävän lakkaaminen	16
6. Oikeusapupalvelut.....	17
7. Turvapaikkaprosessi.....	18
7.1. Turvapaikkaprosessin alku ja edustajan määrääminen.....	18
7.2. Turvapaikkaprosessi ja edustajan rooli siinä.....	19
7.2.1 Henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon tutkinta sekä vastuuvaltion määrittäminen (ns. Dublin-menettely)	19

7.2.2. Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelu.....	20
7.2.3. Edustajan rooli turvapaikkakuulustelussa ja -puhuttelussa.....	20
7.2.4. Kielianalyysin tekeminen.....	21
7.2.5 Turvapaikanhakijan iän selvittäminen	21
7.2.6. Vanhempien jäljittäminen ja Punaisen ristin henkilöhaku	22
7.2.7. Turvapaikkapäätöksen tiedoksianto.....	23
7.3. Edustajan ja avustajan (lakimies) välinen yhteistyö	23
7.4. Edustajan tehtävät oleskeluluvan saaneen alaikäisen kuntaan sijoittamisessa	24
7.5. Ihmiskauppa ja alaikäisen ihmiskaupan uhrin edustaminen.....	25
7.6. Alaikäisen katoaminen tai muuttaminen pois Suomesta	26
7.7. Perheenyhdistäminen.....	27
8. Edustajan tiedonsaantioikeus ja salassapitovelvollisuus.....	29
8.1. Asiakirjojen säilyttäminen	30
9. Lapsen edun huomioon ottaminen edustajan tehtävässä	31
9.1. Riitatilanteet, kantelut, valitukset.....	31
10. Edustajarekisteri.....	32
Liite 1: Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön ohjeet turvapaikkapuhuttelua varten	34

2. Lapsen huollon järjestäminen vastaanottokeskuksessa

Lapsen puhevaltaa käyttää hänen edustajansa. Lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat vastaanoton alaikäisyksikössä sosiaalityöntekijä ja lapselle nimetty oma ohjaaja tai ohjaajat. Terveystieteiden osastolta taas vastaa alaikäisyksikön terveydenhoitaja. Lapsesta huolehtimisen vastuut siis jakautuvat useammalle eri toimijalle ja työntekijälle.

Turvapaikanhakijalapsi saa tarvitsemansa palvelut siltä alaikäisyksiköltä, jonka asiakkaaksi hänet rekisteröidään. Vastaanottopalvelujen avulla pyritään tuottamaan lapselle terveyden ja hyvinvoinnin edellytyksiä, tuetaan itsenäistä selviytymistä ja toimintakykyä, autetaan ongelmassa sekä ehkäistään syrjäytymistä. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän, terveydenhoitajan ja ohjaajien muodostama moniammatillinen tiimi suunnittelee palvelujen sisällön erityistuen tarpeissa oleville lapsille.

Seuraavissa kappaleissa on kuvattu keskeisimmät lapsesta huolehtimiseen liittyvät periaatteet vastaanottokeskuksessa.

2.1 Toiminnan lähtökohtana lapsen etu

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on ensimmäisenä otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lapsen etua ei voida yleisesti ja tyhjentävästi määritellä. Lapsen edun arviointi asiakasprosesseissa on yksilökohtaista kokonaisarviointia, jossa kaikilla yllä mainituilla arviointikriteereillä on merkitystä.

Kaikki toimenpiteet on suunniteltava ja toteutettava niin, että ne ovat perusteltuja lapsen näkökulmasta ja tuottavat mahdollisimman hyvän lopputuloksen lapsen kannalta. Jos hyvää ratkaisua tilanteeseen ei löydy, on valittava lapsen kannalta vähiten huono.

2.2 Lapsen haavoittuva asema

Vastaanottokeskuksen tehtävänä on järjestää lapsen päivittäinen hoito, kasvatusta tai muu huolenpito.

Sovellettaessa vastaanottolaki kahdeksatoista vuotta nuorempaan on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Vastaanottokeskuksen on otettava huomioon erityistarpeet, jotka johtuvat iästä taikka fyysisestä tai psyykkisestä tilasta (haavoittuva asema). Lasta koskevat asiat on vastaanottokeskuksissa käsiteltävä kiireellisesti.

2.3 Lapsen osallisuus

Lapsen kohtaaminen osallistavalla ja kuuntelevalla tavalla on toiminnan vaikuttavuuden ja lainmukaisuuden avain.

Lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Lapsen oikeudesta osallisuuteen on säädetty kansainvälisesti sekä kansallisesti. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa julkisen vallan käyttäjät takaamaan lapsille osallistumisen ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuudet kaikissa heitä koskevissa asioissa. Suomen perustuslaissa todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän on saatava vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin. Sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään, että alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Lastensuojelulaki taas korostaa voimakkaasti lapsen oikeutta osallisuuteen kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa.

Vastaanottokeskuksessa lapsella on oikeus osallistua oman hoidon ja kasvatuksen suunnitteluun, arjen suunnitteluun ja käytännön kotitöihin, yhteisten pelisääntöjen luomiseen, vapaa-ajan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

2.4 Lapsen oikeus saada tietoa

Lapsella on oikeus tietää mihin asioihin hän voi itse vaikuttaa ja mitä päättää. Sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan sekä omaohjaajan on huolehdittava siitä, että lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään.

2.5 Lapsen kehityksen ja kasvun tukeminen

Vastaanottokeskuksen tehtävänä on edistää ilman huoltajaa olevien lasten suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito.

Toiminnan tavoitteena on luoda kaikille yksin tulleille lapsille mahdollisuus sekä hyvään lapsuuteen että varttumiseen tasapainoisiksi aikuisiksi elämän varrella koetuista asioista ja niiden rajoituksista huolimatta. Riskitekijöiden ohella huomiota tulee yhtä lailla kiinnittää lapsen kasvua suojaaviin tekijöihin. Ne voivat lisätä lapsen vastustuskykyä riskitekijöitä vastaan ja edistää lapsen myönteistä kehitystä olemassa olevista riskeistä huolimatta.

Lapselle on tärkeää aikuisen läsnäolo. Erityistä huomiota pitää kiinnittää siihen, että lapsella on mahdollisuus muodostaa pysyvä ja turvallinen kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseen vastaanottokeskuksessa asuessaan.

Lapselle on tärkeää pyrkiä luomaan tilanteita ja sitä kautta kokemuksia, joiden kautta hän pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään. Lapsi tarvitsee kannustusta harrastuksissa, koulunkäynnissä ja yleisesti kaikissa myönteisen tulevaisuuden mahdollistavissa valinnoissa.

Lapselle opetetaan myös aktiivisesti rajojen, sääntöjen ja sopimusten tekemistä ja noudattamista siten, että hän oppii kantamaan itse vastuuta itsestään ja oppii itse asettamaan oman käyttäytymisensä rajat.

Luottamus lapsen ja työntekijöiden välillä on keskeinen edellytys toiminnan tuloksellisuudelle.

3. Lapsen huollon sisältö

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden ikähaitari vaihtelee pienestä vauvasta lähes täysi-ikäiseen nuoreen. Jotta lapset saisivat ikätasonsa ja kehityksensä mukaista huolenpitoa, hoitoa ja tukea, heidät on suuntaa-antavasti luokiteltu iän puolesta kolmeen ryhmään, joiden palvelusisällöt poikkeavat jonkin verran toisistaan. Luokittelua ei kuitenkaan noudateta orjallisesti, vaan lapset kohdataan yksilöinä ja heille annetaan heidän tarvitsemaansa huolenpitoa ja tukea iän ja kehitystason mukaisesti.

3.1 Suunnitelmat vastaanottokeskuksessa

Jokaiselle lapselle laaditaan vastaanottokeskuksessa sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan toimesta asiakassuunnitelma sekä lapselle nimetyin omaohjaajan toimesta hoito-, kasvatusta- tai itsenäistymissuunnitelma riippuen lapsen iästä ja kehitystasosta.

Asiakassuunnitelma sekä hoito-, kasvatusta- tai itsenäistymissuunnitelma sisältää tavoitteet ja keinot lapsen edun toteutumiseksi. Suunnitelmissa määritellään yleisesti lasta koskevan työskentelyn tavoitteet, tavoitteiden toteuttamiseen tähtäävä toiminta ja toiminnan arviointi. Suunnitelmiin kirjataan asiakkaan nykytilan kuvaus, suunnitelman tavoitteet, toteuttaminen ja keinot, joilla tavoitteisiin pyritään.

Tuen tarpeen selvittäminen ja suunnitelmien laatiminen tukee tavoitteellisten ja suunnitelmallisten sosiaalipalveluiden toteuttamista. Tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida lapsen tilanne sekä turvata riittävät palvelut ja muut tukitoimet olemassa olevien palvelumahdollisuuksien mukaisesti.

Asiakassuunnitelman tarkoitus on ohjata lapsen koko asiakasprosessia vastaanottokeskuksessa. Asiakassuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan kokonaisvaltaisesti lapsen tilanne sekä pyritään turvaamaan pitkäjänteinen tuki ja lapsen edun sekä kehityksen ja kasvun toteutuminen.

Hoito-, kasvatusta- tai itsenäistymissuunnitelmassa konkretisoidaan ja tarkennetaan asiakassuunnitelmaan kirjatut yleistavoitteet arkipäivän toiminnaksi, tavoitteiksi ja kuvataan yksityiskohtaisemmin se, miten lapsen tarpeisiin vastataan. Suunnitelman toteutumista seurataan jatkuvaisluonteisesti, ja suunnitelmaa päivitetään ja tarkistetaan suhteessa arjen sujumiseen sekä asiakassuunnitelmaan.

3.2 Hoitoa ja kasvatusta pienille lapsille

Kaikkein pienimmillä lapsilla (0 - 11v.) korostuu hoidon ja kasvatuksen rooli.

Lapsille pyritään järjestämään riittävästi kehittävästä toimintaa heidän hyvinvointinsa ja toimintakykynsä ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Kouluikäisille tehdään viikko-ohjelma, jossa näkyy koulun lisäksi niin siivousvuorot kuin harrastustoiminta.

Sääntöjen noudattamista seurataan ja noudattamatta jättämiseen puututaan. Rajoista kiinni pitäminen on osa turvallisuutta. Lapselle nimetty omaohjaaja pyrkii luomaan luontevan ja luottamuksellisen suhteen lapseen. Yhdessä lapsen kanssa omaohjaaja laatii hoito- ja kasvatussuunnitelman, johon kirjataan asioita, joita lapsi odottaa tulevalta asuinpaikaltaan sekä lapsen tavoitteita ja suunnitelmia hänen ollessaan asuinpaikassa.

3.3 Tukea murrosiän lähestyessä

12–15 -vuotiaiden nuorten kasvatusta pohjautuu lähtökohtaisesti samoihin peruserätyksiin kuin 0–11 -vuotiaiden kasvattaminen. On kuitenkin tärkeää, että nuoria kasvatetaan ja tuetaan ikätason mukaisella tavalla.

Omaohjaaja suunnittelee 12–15 -vuotiaan nuoren kanssa mm. rahankäyttöä ja opastaa ottamaan vastuuta siitä, että rahat riittävät. Omaohjaaja pyrkii viettämään yksilöllistä aikaa nuoren kanssa. Alaikäisyksikössä pidetään säännöllisesti kotikokous, jossa käydään läpi arkeen liittyviä asioita ja mahdollistetaan vapaa keskustelu nuorten ja työntekijöiden välillä.

Asiakkaan identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että hän tuntee omat juurensa ja että hän säilyttää oman äidinkielen taitonsa. Äidinkielen säilyminen ja oman kulttuurin ja uskonnon tukeminen tunteminen ovat tärkeitä myös mahdollisen tulevan perheen yhdistämisen kannalta. Oman etnisen musiikin kuunteleminen sekä videot ja valokuvat, jotka liittyvät omaan kotimaahan, ovat asiakkaille tärkeitä kulttuurin ylläpitämisen kannalta.

3.4 Tukea ja ohjausta aikuistuville nuorille

Ikävaihetta 15–18 vuotta kutsutaan keskinuoruudeksi. Lapsi kolkuttelee tällöin jo aikuisuuden portteja. Tukiasunnon työskentelyssä korostuu nuorten tukeminen ja ohjaus tulevaan itsenäiseen elämään.

Nuorille on tärkeää suunnitella tulevaisuuttaan, hankkia tietoja ja taitoja, joita tarvitaan opiskelua ja ammatin suunnittelua varten. Nuorille on erityisen tärkeää heille ominaisten harrastusten löytäminen ja niihin osallistumisen tukeminen. Nuori on siirtymässä pian aikuisuuden mukanaan tuomaan itsenäiseen elämään, jota varten hän tarvitsee ohjausta jokapäiväisen elämänsä järjestämiseen, johon kuuluvat ravinto, puhtaus ja raha-asioiden hoito. Myös tukiasunnon nuori tarvitsee ymmärtävän ja kuuntelevan aikuisen tukea.

3.5 Omaohjaaja lapsen ja nuoren tukena

Jokaiselle alaikäiselle turvapaikanhakijalla nimetään yksi tai kaksi omaohjaajaa. Omaohjaajasuhde on lapsen ja ohjaajan välinen ainutlaatuinen vuorovaikutussuhde, joka on ammatillinen, tietoinen ja julkinen. Omaohjaajat työskentelevät työparina tai omaohjaajalla on varahenkilö, joka vastaa lapsen tai nuoren asioista, jos omaohjaaja on estynyt.

Omaohjaajasta sovitaan lapsen tai nuoren tullessa ryhmäkotiin tai tukiasuntoon. Omaohjaajan valintaan vaikuttaa ohjaajien työtilanne ja työmäärän tasainen jakautuminen. Omaohjaajuus ei perustu osapuolten väliseen mieltymykseen, eikä sitä myöskään pureta mieltymyksen puuttumisen vuoksi. Omaohjaajuus edellyttää sitoutumista tehtävään. Omaohjaajasta tulee usein lapsen tai nuoren tärkein aikuinen ryhmäkodin tai tukiasunnon arjessa.

Omaohjaaja tuntee lapsen asiat parhaiten ja huolehtii siten tämän tarpeista ja asioiden hoidosta. Omaohjaaja edustaa lasta tilanteissa, joissa tämän asioita käsitellään niin yksikössä kuin sen ulkopuolellakin, esimerkiksi koulussa. Hän myös pitää yhteyttä lapsen perheeseen ja sukulaisiin, mikäli se on mahdollista.

4. Vastaanottopalvelut

Vastaanottokeskus, jonka kirjoilla lapsi on, järjestää lapselle vastaanottopalvelut. Niitä ovat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Oikeusapu kuuluu julkisen oikeusavun piiriin.

Turvapaikanhakijalapsilla on oikeus esiopetukseen ja perusopetukseen samalla tavalla kuin Suomessa vakinaisesti asuvilla. Oppivelvollisuutta heillä ei kuitenkaan ole. Vastuu esi- ja perusopetuksen järjestämisestä ja rahoituksesta kuuluu kunnille, ei vastaanottokeskuksille.

4.1 Majoitus

Alaikäisille turvapaikanhakijoille tarjotaan turvapaikkaprosessin ajaksi asianmukainen ja turvallinen kodinomainen majoitus. Kodinomaisten majoituksen tärkeys korostuu erityisesti alle 16-vuotiailla turvapaikanhakijoilla, jotka sijoitetaan ryhmäkotiin.

Ryhmäkodissa on riittävästi lasten hoitoon ja kasvatukseen pätevää henkilökuntaa ja siellä on kodinomaiset olosuhteet. Ryhmäkotien toimintaan sovelletaan lastensuojelulain 59 §:n säännöksiä, jotka koskevat yhdessä asuinyksikössä enintään hoidettavien lasten ja nuorten määrää, samaan rakennukseen sijoitettavien lasten enimmäismäärää sekä hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevien henkilöiden vähimmäismäärää.

Tukiasuntolaan voidaan majoittaa 16 vuotta täyttänyt lapsi, jos se on hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta perusteltua. Poikkeuksellisessa tilanteessa lapsi voidaan majoittaa myös muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan, kuten lastensuojelun sijoituksena lastensuojelulaitokseen.

Ryhmäkodin ja tukiasuntolan henkilöstön pätevyysvaatimuksissa noudatetaan lastensuojelulain 60 §:n säädöksiä. Henkilöstön kelpoisuusvaatimuksissa tulee myös ottaa huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne.

Lapsi voidaan siirtää toiseen alaikäisyksikköön, jos se on tarpeen hänen itsensä, alaikäisyksikön toiminnan tai kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelyn vuoksi. Majoittamisesta ja siirrosta päättää alaikäisyksikkö. Ennen siirtoa koskevan päätöksen tekemistä siirrettävää lasta ja hänen edustajaansa on kuultava. Maahanmuuttovirasto voi pidättää itselleen päätösvalan majoittamisesta tai siirrosta, jos se on tarpeen kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelyn vuoksi tai jos siirtoa koskevassa asiassa ei päästä yksimielisyyteen siitä, mihin alaikäisyksikköön siirto tapahtuu.

Alaikäisten majoitusta koordinoi Espoon ryhmäkoti, joka selvittää mihin ryhmäkotiin asiakas majoitetaan turvapaikkaprosessin käsittelyn ajaksi. Alaikäisen majoituspaikkaa päätettäessä huomioidaan lapsen tilanne, ryhmäkotien vapaat paikat sekä Maahanmuuttoviraston ajantasainen ohjeistus. Mikäli lapsella on

sukulaisia tai ystäviä Suomessa, pyritään asia huomioimaan majoituspaikkaa päätettäessä.

4.1.1 Yksityismajoitus

Jos lapsella on läheisiä Suomessa, nämä voivat ehdottaa, että lapsi muuttaa asumaan heidän luokseen. Yksityismajoittajiksi haluavat tai yksityismajoitukseen haluava lapsi esittävät pyynnön ryhmäkodin työntekijälle. Lapsi asuu aina maahan tultuaan ensin ryhmäkodissa. Lapsen asumista perheessä kutsutaan yksityismajoitukseksi. Ennen kuin lapsi voi muuttaa yksityismajoitukseen, tehdään alkuselvitykset ryhmäkodissa (edustajan hakeminen, sosiaalityöntekijän tekemä alkukartoitus, terveystarkastus) ja yksityismajoitus selvitys perheessä. Asiassa kuullaan myös lapsen mielipide hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Edustaja osallistuu yksityismajoitus selvityksen tekemiseen yhdessä ryhmäkodin kanssa. Hän on mukana kotikäynnillä, kiinnittää erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin asiassa ja antaa sitten oman arvionsa lapsen edun toteutumisesta yksityismajoituksessa. Arvionsa pohjaksi edustajalla on oikeus saada alaikäisyksikön ja kunnan työntekijöiltä tietoja yksityismajoitusta haluavan perheen olosuhteista vastaanottolain 58 §:n nojalla.

Yksityismajoitus selvityksen tekeminen kestää keskimäärin 2-3 kuukautta. Päätöksen yksityismajoitukseen muuttamisesta tekee lapsen vastaanotto keskuksen johtaja selvityksen perusteella. Jos päätös yksityismajoituksesta on myönteinen, lapsi voidaan sijoittaa perheeseen. Päätökseen voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Yksityismajoituksessa asumisen päämääränä on lapsen hyvä hoito ja kasvatus, sekä pysyvien ja turvallisten ihmissuhteiden luominen. Perhe osaa ottaa huomioon lapsen kulttuuriset tarpeet; lapsi saa säilyttää yhteyden omaan äidinkieleensä, kulttuuriinsa ja uskontoonsa. Kulttuurin ja oman kielen vaaliminen on tärkeää myös mahdollisen lapsen perheen yhdistämisen kannalta. Perhe sitoutuu huolehtimaan lapsesta kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai hänen vanhempansa tulevat Suomeen. Yksityismajoituksesta perhe ei saa rahallista korvausta.

Yksityismajoituksessa perhe huolehtii ja on vastuussa lapsesta kuin omasta lapsestaan. Perheen apuna ennen oleskeluluvan saamista on ryhmäkodin perhetyö. Ryhmäkodin perhetyö sisältää yksityismajoittamiseen sijoittumisen seurantaa, perhe- ja yksilötapaamisia, koulun / päiväkodin kanssa tehtävää yhteistyötä sekä ohjausta kodin ulkopuolisiin verkostoihin ja aktiviteetteihin.

Yhteistyö perheen ja edustajan välillä on myös tiivis. Yksityismajoituksessa asuessaan turvapaikanhakijana oleva lapsi saa tarvitsemansa sosiaali- ja terveystalvet edelleen siitä ryhmäkodista, missä hän on kirjoilla.

4.1.2 Huoltajan luokse muuttaminen

Mikäli lapsen huoltaja muuttaa Suomeen voi lapsi muuttaa vanhempansa luo, jos muutto ei ole vastoin lapsen etua. Kun lapsi muuttaa vanhempansa luo, hänet siirretään pois alaikäisyksiköstä ja edustaja vapautetaan tehtävästään. Ennen kuin lapsen muutosta päätetään, edustajan ja alaikäisyksikön työntekijän on selvitettävä, onko muutto lapsen edun mukainen. Samalla lapsen vanhempaa tulisi opastaa ja neuvoa huoltajuutta koskevissa asioissa. Jos näyttää siltä, ettei vanhempi kykene huolehtimaan lapsesta, lapsen edun turvaaminen ja perheen mahdollinen lastensuojeluasiakkuuden ja palvelujen tarve tulee selvittää yhteistyössä

lastensuojeluviranomaisten kanssa. Tarvittaessa ja lapsen edun niin vaatiessa, voidaan edustajamääräystä jatkaa siihen saakka, että huoltaja kykenee ottamaan vastuun lapsestaan (ks. kohta 5.3.).

4.2 Sosiaalipalvelut

Lapsella on oikeus saada sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuja sosiaalipalveluja, jos alaikäisyksikön sosiaalityöntekijä arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona lapsi on oikeutettu vastaanottopalveluihin. Tavoitteena on tuottaa lapselle hyvinvoinnin edellytyksiä; edistää ja ylläpitää lapsen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä erilaisten sosiaalipalveluiden ja sosiaalityön keinoin. Näitä keinoja ovat esimerkiksi auttavat tukikeskustelut, mahdollinen kriisityö tai erilaisten lapsen kannalta tärkeiden palvelujen järjestäminen. Tavoitteena on luottamuksellinen ja yhteistoiminnallinen asiakassuhde lapsen kanssa, jossa on huomioitu kulttuuriset erot ammatillisesti perustellulla ja toimivalla tavalla. Kaikkea toimintaa ohjaa keskeisesti lapsen etu-periaate. Erityisesti ennaltaehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen ongelmatilanteissa ovat tärkeitä.

Sosiaalipalveluista vastaa vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä. Koska edustaja käyttää lapsen puhevaltaa, sosiaalityöntekijän on kuultava edustajaa arvioidessaan lapsen palvelujen tarvetta ja etua. Sosiaalityöntekijä tekee yhteistyötä kunnan sosiaalityöntekijän kanssa tarvittaessa muun muassa lastensuojelukysymyksissä ja myös näissä tilanteissa on edustajaa kuultava.

4.3 Terveyspalvelut

Turvapaikkaa hakevalle lapselle ja ihmiskaupan uhrien auttamisen piirissä olevalle lapselle annetaan terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin lapselle, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. Aikuisia turvapaikanhakijoita koskevaa palvelujen rajoittamista välttämättömään ei siten ole, vaan lapselle on annettava kaikki hänen terveyttään ja kehitystään edistävät terveyspalvelut. Terveyspalveluihin kuuluvat myös mielenterveyspalvelut sekä hammashoitopalvelut. Tavoitteena on auttaa lasta ylläpitämään mahdollisimman hyvää fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa ja toimintakykyä sekä ennaltaehkäistä sairastumista.

Alaikäisyksikön sairaanhoitaja vastaa siitä, että lapsi ohjataan hänen tarvitsemaansa hoitoon. Lasta hoitava lääkäri päättää annettavasta hoidosta. Lapsen puhevaltaa potilaana käyttää hänen edustajansa.

4.4 Lapsen käyttöraha ja nuoren vastaanottoraha

Ryhmäkoti vastaa osana täyttä ylläpitoa muun muassa lapsen aterioista, vaatteista, lääkemenosta ja harrastusmenoista. Käyttöraha on ryhmäkodissa asuvan lapsen omaan käyttöön tarkoitettu taloudellinen etuus, joka myönnetään täyden ylläpidon lisäksi ja jonka avulla lapsi oppii itsenäistä rahan käyttöä. Käyttörahan lapsi voi käyttää haluamallaan tavalla.¹

Nuorelle, joka asuu tukiasuntolassa tai perheessä yksityismajoituksessa, myönnetään vastaanottoraha² ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos hän on

¹ Käyttöraha 1.1.2015 alkaen: alle 16-vuotialle 27,25 euroa kuukaudessa, 16–18-vuotiaalle 49,04 euroa kuukaudessa

² Vastaanottoraha 1.1.2014 alkaen: 316,07 euroa kuukaudessa tai 92,64 euroa kuukaudessa, jos vastaanottokeskus tarjoaa ateriat.

tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. Vastaanottorahan myöntää ja maksaa se vastaanottokeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity.

Vastaanottorahan ja käyttörahan myöntämisestä päättää ryhmäkoti. Lapsen puhevallan käyttäjänä edustaja hakee lapsen puolesta käyttörahaa tai vastaanottorahaa vastaanottokeskukselta saatavalla hakemuslomakkeella ja hakee tarvittaessa muutosta asiaa koskevaan vastaanottokeskuksen päätökseen. Lapsi, joka on täyttänyt 15 vuotta, voi myös itse hakea vastaanottorahaa/ käyttörahaa ja hakea päätökseen muutosta. Jos nuori haluaa käyttää tätä mahdollisuutta, edustajan on syytä varmistua, että nuoren etu toteutuu.

4.5 Tulkki- ja käännöspalvelut

Vastaanottokeskus järjestää ja maksaa vastaanottopalvelujen toteuttamiseksi tarpeelliset tulkki- ja käännöspalvelut. Niihin sisältyvät muun muassa lapsen ja edustajan tapaamisissa tarvittavat tulkkipalvelut.

Vastaanottokeskuksen henkilökunta opastaa edustajaa turvapaikanhakijalapsen tulkkipalvelun käytössä. Vastaanottokeskus tilaa tulkin edustajan ja lapsen tapaamiseen. Jos edustaja tilaa itse tulkin (asiasta on sovittava etukäteen vastaanottokeskuksen kanssa) tulee tulkkia tilattaessa kertoa tapaamisen ajankohta, tulkattava kieli, ketä tulkataan ja missä sekä miten tulkataan. Vastaanottokeskuksen henkilökunta antaa tulkin tilausohjeet, joita tulee noudattaa. Etätulkkausta (puhelin- tai videotulkkaukset) käytetään silloin, kun tulkkia ei ole lähiseudulta saatavissa tai tilattavissa eikä hoidettavan asian kannalta ole välttämätöntä, että tulkki on paikalla.

4.6 Työ- ja opintotoiminta

Ryhmäkoti järjestää kouluikäisen lapsen opetukseen pääsyn. Peruskouluiän ylittäneille nuorille voidaan alaikäisyksikössä järjestää työ- ja opintotoimintaa, esimerkiksi perusopetusta vastaavaa opetusta. Alaikäisyksikön työntekijät antavat lisätietoja siellä järjestettävästä työ- ja opintotoiminnasta.

Nuorelle laaditaan suunnitelma työ- ja opintotoimintaan osallistumisesta ja hän sitoutuu noudattamaan sitä. Jos nuori ei osallistu työ- ja opintotoimintaan suunnitelman mukaisesti, hänen vastaanottorahaansa voidaan vähentää samoin perustein kuin aikuisten työ- ja opintotoiminnasta kieltäytyvien vastaanottorahaa vähennetään.

Edustajan kannattaa käydä esittäytymässä edustamansa lapsen koulussa jo varhaisessa vaiheessa. Erityisesti uusien ryhmäkotien paikkakunnilla voi koulu olla tietämätön edustajan olemassaolosta ja hänen roolistaan.

4.7. Lastensuojelu

Ryhmäkodit eivät ole lastensuojeluyksiköitä, eikä niillä ole lastensuojelulain antamia valtuuksia muun muassa rajoitustoimenpiteisiin. Joissain tilanteissa myös ryhmäkodissa asuvan lapsen tai nuoren tilanteeseen on kuitenkin puututtava lastensuojelun keinoin. Kunta järjestää tarvittaessa lastensuojeluun liittyvät toimenpiteet myös turvapaikanhakijalapsille (lastensuojelulaki 16 §).³

³ Lisätietoa lastensuojelusta: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>

Lastensuojelun asiakkuus alkaa aina huolellisella lastensuojelutarpeen selvittämällä, josta vastaa kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Hän arvioi tilanteen ja on tarvittaessa yhteydessä eri tahoihin, kuten edustajaan, ryhmäkotiin ja kouluun. Avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia. Jos avohuollon toimet eivät ole riittäviä, voidaan tehdä myös huostaanotto. Lastensuojelulain mukaan lapsen sijoittaminen voi tapahtua avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena tai huostaanoton perusteella. Huostaanotto voi olla luonteeltaan suunnitelmallinen, yhteisymmärryksessä asianosaisten kanssa tehty tai tahdonvastainen, jolloin päätöksen tekee sosiaaliviranomaisen sijasta hallinto-oikeus.

Vastaanottokeskusten henkilökunta on ilmoitusvelvollinen näkemästään lastensuojelun tarpeesta. Lastensuojeluprosessissa edustaja käyttää samaan tapaan puhevaltaa kuin muissakin lapseen liittyvissä viranomaistilanteissa. Tilanteen vaatiessa myös edustajalla on oikeus tehdä lastensuojeluilmoitus. Mikäli lapselle nimetään lastensuojelun edunvalvoja, lakkaa edustajan tehtävä (ks. kohta 5.4.).

5. Edustajan toimenkuva

Edustajajärjestelmällä pyritään turvaamaan ilman huoltajaa saapuvan lapsen asema kansainvälisissä sopimuksissa ja kansallisissa laeissa edellytetyin tavoin. Ilman huoltajaa Suomeen tuleva ulkomaalainen lapsi on alaikäisenä vajaavaltainen, joten hän tarvitsee laillisen edustajan paitsi ulkomaalaislain lupaprosesseissa (turvapaikkaprosessi, perheenyhdistämisprosessi), myös muissa hänen henkilöään ja varallisuuttaan koskevissa hallinto- ja tuomioistuinasioissa. Edustajan tehtävänä on siten tuoda esiin lapsen näkemys ja mielipide sekä oma arvionsa lapsen edusta. Edustajan keskeisenä tehtävänä on myös valvoa yleisesti lapsen etua lapsen asumisessa ja muissa erilaisissa elämäntilanteissa. Myös vastaanottokeskuksen tehtävänä on valvoa lapsen etua, mutta vastaanottokeskuksen työntekijät eivät voi käyttää lapsen puhevaltaa.

5.1. Edustajan määrääminen

Edustajan määräämistä tulee hakea välittömästi lapsen rekisteröidyttyä vastaanottokeskuksen asiakkaaksi. Edustajan määrää kärkeäoikeus. Se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi yksin tullut turvapaikanhakijalapsi on rekisteröity, laittaa vireille lasta koskevan edustajahakemuksen. Edustaja määrätään siinä kärjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä kyseinen vastaanottokeskus sijaitsee. Ihmiskaupan uhrin edustajahakemuksen laittaa vireille Joutsenon vastaanottokeskus.

Ennen kuin lapselle on määrätty edustaja, käyttää vastaanottokeskuksen johtaja huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa.

Ennen edustajaa koskevan hakemuksen tekemistä on lapselle varattava tilaisuus selvittää omat toivomuksensa ja mielipiteensä. Olisi suotavaa, että edustajaksi aikova saisi tavata lapsen ennen kuin edustajahakemus laitetaan vireille.

Käytännössä edustajahakemuksen vireille tulo tapahtuu siten, että vastaanottokeskuksen työntekijä ottaa yhteyttä edustajaehdokkaaseen ja ehdottaa hänelle edustettavaa. Jos edustaja antaa suostumuksensa, vastaanottokeskuksen työntekijä lähettää edustajahakemuksen kärjäoikeuteen.

Virallisesti edustajan tehtävät voivat alkaa vasta kun kärjäoikeus on antanut edustajamääräyksen. Ennen määräystä ei voida maksaa edustajaehdokkaalle

palkkiota tai esim. korvata edustajan koulutukseen osallistumisen kustannuksia⁴. Vastaanottokeskuksen työntekijä ei myöskään saa ilmaista edustajaehdokkaalle lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja ennen käräjäoikeuden määräyksen antamista.

5.1.1 Edustajan kelpoisuus

Edustajaksi määrätään tehtävään sopiva täysivaltainen henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa ja joka kykenee hoitamaan tehtävänsä moitteettomasti.

Edustajaksi määräämisen edellytyksenä on, että henkilö on toimittanut käräjäoikeuden nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitetun otteen rikosrekisteristä, jolla selvitetään lasten kanssa työskentelevien rikostaustaa. Rikosrekisteriote ei saa olla kuutta kuukautta vanhempi. Jos edustajaksi hakeutuva kuuden kuukauden kelpoisuusajan kuluessa joutuu esittämään rekisteritietonsa myös muulle käräjäoikeudelle kuin mitä varten ote on tilattu, hän voi käyttää aiemmin tilaamaansa otetta. Jos edustajaksi määräämisestä on kulunut yli kuusi kuukautta, edustajan on hankittava uutta edustajahakemusta varten uusi rikosrekisteriote. Rikosrekisteriote tilataan Oikeusrekisterikeskuksesta.⁵

Rikosrekisteriote on maksullinen. Maahanmuuttovirasto maksaa edustajaksi määrätylle rikosrekisteriotteen hankkimisesta aiheutuneet kustannukset edustajan palkkiolaskutuksen yhteydessä. Kustannukset korvataan korkeintaan kaksi kertaa vuodessa.

Edustajia on pyritty rekrytoimaan sosiaalisektorilta ja erityisesti työkokemusta lastensuojelussa on pidetty hyvänä. Muunkinlainen koulutus ja työkokemus voi olla hyvä perusta ja antaa edellytykset toimia edustajana. Edustajan on hyvä olla perehtynyt maahanmuuttajiin liittyviin asioihin. Edustajan on hyvä olla itse aktiivinen ja pyrkiä esimerkiksi erilaisen aiheesta kirjoitetun materiaalin kautta syventämään osaamisistaan edustajana toimimisen kannalta olennaisista aihealueista. Materiaalia löytyy esimerkiksi kirjastoista ja internetistä.

5.1.2 Edustettavien määrä

Edustajalla voi olla useampia edustettavia. Laissa ei rajoiteta heidän määräänsä. Kuitenkin jos edustajalla on enemmän kuin 10 edustettavaa, edustajan saattaa olla vaikea hoitaa tehtäviään riittävän hyvin. Tästä syystä ryhmäkotien tulee ennen edustajan rekrytointia tarkistaa edustajaksi ehdolla olevalta, kuinka monta edustettavaa hänellä on jo ennestään ja varmistaa, että hän suoriutuu useamman lapsen edustamistehtävästä.

Edustajaksi haluavan olisi hyvä miettiä, kuinka monen edustettavan asioihin hän pystyy täysipainoisesti perehtymään, ja siten sitoutumaan edustajana toimimiseen. Edustajana toimiminen on arvokasta ja tärkeää työtä, mutta se voi olla myös raskasta ja aikaa vievää.

⁴ Edustajalle voidaan korvata palkkio enintään kahdelta tunnilta ennen käräjäoikeuden päätöstä tehdystä työstä lapsen tutustumiseksi. Palkkio maksetaan kuitenkin vasta käräjäoikeuden tekemän päätöksen jälkeen. Kulukorvauksia ei tältä ajalta makseta. Lisätietoa Maahanmuuttoviraston palkkio-ohjeesta (MIGDno/2012/1459).

⁵ Lisätietoja asiasta ja tarvittavat lomakkeet löytyvät Oikeusrekisterikeskuksen internet-sivuilta: www.oikeus.fi/oikeusrekisterikeskus/

5.2 Edustajan tehtävät

Edustajan tehtävä on toimia lapsen puolueettomana edustajana käyttäen lapsen puhevaltaa. Edustaja käyttää lapsen puhevaltaa esimerkiksi lapsen turvapaikkaprosessissa, koulu-, sosiaali- ja terveydenhuoltoasioissa ja muissa lapsen elämään liittyvissä asioissa. Edustaja tapaa lasta ja tutustuu tämän elämäntilanteeseen. Edustaja huolehtii siitä, että lapsen mielipiteet ja toivomukset tulevat esille turvapaikkaprosessissa ja muussa päätöksenteossa sellaisina, kuin lapsi itse tuo ne esiin silloin, kun se on lapsen iän ja ilmaisukykyyn puolesta mahdollista. Edustaja pitää lapsen ajan tasalla prosessin etenemisestä.

Puhevalta

Oikeus laittaa asia vireille viranomaisessa tai tuomioistuimessa, osallistua asian selvittelyyn ja muuhun käsittelyyn sekä hakea päätöksiin muutosta. Oikeus vaatia etuutta tai sosiaalipalvelua, sekä hakea muutosta etuutta tai palvelua koskevaan viranomaispäätökseen.

15 vuotta täyttäneellä nuorella on edustajan kanssa rinnakkainen puhevalta tuomioistuimessa ja viranomaisessa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta. 15 vuotta täyttänyt nuori voi esimerkiksi allekirjoittaa itse vastaanotto- tai käyttörahahakemuksensa. Edustaja voi neuvotella aikuistuvan nuoren kanssa, haluaako hän käyttää tätä puhevaltaoikeuttaan.

Turvapaikanhakijalapsen asioiden hoitamisessa on ehdottoman tärkeitä pitää yhteyttä lapseen ja olla hyvässä yhteistyössä vastaanottokeskuksen henkilökunnan ja viranomaisten kanssa. Edustajan tulee ottaa selville lapsen mielipide ja ottaa se huomioon päätöksenteossa. Edustajan tulee tutustua lapseen ja ylläpitää yhteyttä lapsen kanssa voidakseen hoitaa edustajan tehtäviä. Jos lapsella on sukulaisia Suomessa, edustajan tulisi ottaa yhteyttä myös heihin ja pyrkiä yhteistyöhön heidän kanssaan.

Edustajan tehtäviin ei kuulu huolehtia lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta. Siitä huolehtii vastaanottokeskus. Siten edustaja ei esimerkiksi saata lasta lääkäriin tai kouluun, ei hanki lapselle vaatteita tai harrastusvälineitä eikä puutu lapsen rahan käyttöön.

Luonnollisesti lapsi ja edustaja voivat tulla toisilleen läheisiksi ja ystävystyä keskenään, mutta edustajan on kyettävä erottamaan edustajan tehtäviin käytetty aika muusta ajankäytöstä. Muutenkin lapsen ja edustajan tullessa läheisiksi toisilleen, on edustajan tärkeää pitää suhde lapseen ennen kaikkea ammatillisena. Muunlainen luottamuksellinen suhde lapseen, jossa lapsi voi mieltää edustajan esimerkiksi vanhemmakseen – äidiksi tai isäksi – voi olla haitallinen lapselle ja vaikeuttaa ja vääristää edustajan tehtävien hoitamista. Vastuu ammatillisesta roolijaosta lapsen ja edustajan välillä on edustajalla.

Seuraavassa kuviossa käydään suurpiirteittäin läpi edustajan tehtävät ja rooli. Lisäksi luvussa 7 käydään tarkemmin läpi turvapaikkaprosessiin liittyviä eri vaiheita ja edustajan roolia niissä. Edustajan tehtävässä on erilaisia painotuksia turvapaikkaprosessin ja lapsen elämän eri vaiheissa. Myös lapsen yksilöllinen tilanne vaikuttaa edustajan tehtävien määrään ja luonteeseen.

Edustajan rooli ja tehtävät

Läpi koko prosessin

Edustaja käyttää lapsen puhevaltaa	Edustaja tutustuu lapseen ja selvittää lapsen mielipiteen ja näkemykset	Edustaja valvoo lapsen etua ja oikeuksien toteutumista ja pitää lapsen ajan tasalla prosessin etenemisestä	Edustaja pitää yhteyttä ryhmä- tai perheryhmäkotiin, lapsen avustajaan, sukulaisiin ja muihin läheisiin
------------------------------------	---	--	---

Turvapaikkaprosessin aikana

Edustaja huolehtii tarvittaessa avustajan (lakimiehen) hankkimisesta	Edustaja osallistuu turvapaikkatutkintaan liittyviin tilaisuuksiin ja selvityksiin mm. poliisissa ja Maahanmuuttovirastossa	Edustaja osallistuu ja käyttää puhevaltaa lapsen palveluihin liittyvissä kysymyksissä	Edustaja on mukana kuulemassa lapsen turvapaikkapäätöstä ja on yhteydessä avustajaan, jos päätöksestä on tarpeen valittaa tai hakea täytäntöönpanon keskeytystä
--	---	---	---

Oleskeluluvan saamisen jälkeen

Edustaja auttaa lasta rekisteröitymään maistraatissa ja Kelassa, sekä tarvittaessa hakemaan matkustusasiakirjaa	Edustaja hakee yhdessä ryhmäkodin kanssa lapselle kuntapaikkaa (verkostokokous: ryhmäkoti, kunta, edustaja, lapsi)	Edustaja osallistuu ja käyttää puhevaltaa lapsen palveluihin liittyvissä kysymyksissä	Edustaja osallistuu lapsen kotoutumissuunnitelman laatimiseen
Edustaja auttaa lasta mahdollisessa perheenyhdistämisprosessissa	Edustaja auttaa pysyvän ratkaisun selvittämisessä, jos lapsi ei hae tai saa perhettään Suomeen	Kun lapsi on tulossa täysi-ikäiseksi, edustaja osallistuu ryhmä-/perheryhmäkodin kanssa jälkihuollon suunnitteluun	

5.3. Edustajan vapauttaminen tehtävästään

Jos edustajan määräämisen jälkeen ilmenee, että lapsella on Suomessa huoltaja, edustaja on vapautettava tehtävästään, jollei vapauttaminen ole lapsen edun vastaista. Edustaja voidaan myös vapauttaa tehtävästään, jos hän sitä pyytää tai on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt tai kykenemätön hoitamaan tehtävänsä taikka jos siihen on muu erityinen syy.

Edustajan tehtävästä vapauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä edustaja, 15 vuotta täyttänyt lapsi itse, vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity, taikka lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. Edustajan vapauttaa tehtävästään käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä sijaitsevan vastaanottokeskuksen asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. Käräjäoikeuden tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla.

Jos edustettava tai edustaja itse muuttaa paikkakunnalta, on mahdollista hakea edustajan vapauttamista tehtävästään ja uuden, lapsen lähellä asuvan henkilön määräämistä edustajaksi. Vastaanottokeskuksen ja edustajan välillä käydään yhteydenpitoa ja sovitaan tapauskohtaisesti lapsen edun kannalta toimivimmasta järjestelystä. Usein edustaja vaihdetaan, jos lapsen ja edustajien asuinpaikkakuntien välimatka on suuri. Edustajaa vaihdettaessa lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon. Jos edustajan vaihtaminen on lapsen edun tai toiveen vastainen, tulee harkita vakavasti onko vaihtamiseen todellisia perusteita. Yksinomaan taloudellisiin

perustein tapahtuva edustajan vaihtaminen ei ole lapsen edun mukaisesti perusteltu.

Jos alle 15-vuotias lapsi on ahdistunut tai peloissaan edustajan toiminnan vuoksi, vastaanottokeskuksen on pyrittävä selvittämään tilannetta lasta ja edustajaa kuullen ja laitettava tarvittaessa vireille edustajan vapauttamista koskeva asia. Käräjäoikeus harkitsee, onko vapauttaminen tarpeen.

Jos lapsen huoltaja muuttaa Suomeen, laittaa alaikäisyksikkö vireille hakemuksen edustajan vapauttamisesta. Jos käräjäoikeus vapauttaa edustajan tehtävästään, lapsen huolto siirtyy hänen huoltajalleen.

Vaikka näyttäisi siltä, ettei vanhempi tai muu huoltaja kykene huolehtimaan lapsesta, tulee käräjäoikeudelta kuitenkin hakea edustajan vapauttamista tehtävästään. Tällöin hakemukseen tulee liittää perustelut siitä, miksi edustajan tehtävän jatkaminen olisi lapsen edun mukaista siitäkin huolimatta, että lapsen huoltaja on Suomessa. Käräjäoikeus päättää mahdollisesta edustajan tehtävän jatkamisesta ja siitä, milloin edustajan vapauttamista harkitaan seuraavan kerran. Mikäli edustajan vapauttamista tehtävästään ei haeta sen jälkeen kun lapsen huoltaja on tullut Suomeen, ei alkuperäinen edustajamääräys ole enää lainvoimainen, eikä edustaja täten kykene toimimaan tehtävässään.

5.4. Edustajan tehtävän lakkaaminen

Edustajan tehtävä lakkaa, kun:

1. edustettava tulee täysi-ikäiseksi,
2. edustettava muuttaa pysyvästi pois Suomesta tai
3. edustettavalle määrätään Suomessa huoltaja tai muu laillinen edustaja.

Edustajan tehtävä lakkaa automaattisesti, eikä siitä tehdä erillistä päätöstä.

Jos edustajan määräämisen jälkeen käy esimerkiksi iän selvittämiseksi tehdyn oikeuslääketieteellisen tutkimuksen perusteella ilmi, että edustettava on täysi-ikäinen, edustajan tehtävä lakkaa, kun merkintä uudesta syntymäajasta on tehty ulkomaalaisrekisteriin (UMA). Iänmuutos tulee voimaan heti tämän jälkeen ja edustajan tehtävä lakkaa automaattisesti. Edustajan on hyvä valmistautua mahdolliseen iän muutokseen ikätestin tuloksen johdosta ja keskustella myös lapsen kanssa sen seurauksista. Edustajalle ei enää makseta palkkiota tai kulukorvauksia edustajan tehtävän lakkaamisen jälkeen. Tästä syystä on hyvä sopia lapsen kanssa jo etukäteen myös siitä, miten edustaja välittää lapselle häneen liittyvät asiakirjat jos ikätesti osoittaa lapsen täysi-ikäiseksi.

Mikäli lapsi katoaa tai muuttaa pysyvästi pois Suomesta, lakkaa edustajan tehtävä lapsen turvapaikkahakemuksen raukeamiseen. Kappaleessa 7.6. käsitellään tarkemmin tähän liittyviä asioita.

Muulla laillisella edustajalla viitataan lastensuojelun edunvalvojan. Pääsääntöisesti huostaanottotilanteessa ei ole tarvetta lastensuojelun edunvalvojan nimeämiseksi, jolloin edustaja voi jatkaa tehtävässään normaalisti. Mikäli lastensuojeluprosessissa on kuitenkin jokin erityinen syy edunvalvojan nimeämiseen, lakkaa edustajan tehtävä. Useimmiten lapsen kannalta on parempi, jos edustaja pysyy samana niin pitkälti kuin mahdollista. Vastaanottolain nojalla nimetty edustaja on perillä erityisesti yksin maahan tulevan lapsen erityistilanteesta ja siihen liittyvistä asioista ja osaa ottaa nämä seikat huomioon myös lastensuojelutilanteessa. Lisäksi lastensuojelun edunvalvojan rooli on usein rajatumpi kuin edustajan rooli, jolloin edunvalvoja ei

välttämättä pysty käyttämään puhevaltaa samassa määrin kuin edustaja. Näistä syystä tulee aina harkita tarkkaan onko edustajan tehtävän lakkaaminen ja edunvalvojan nimeäminen lapsen edun mukaista.

6. Oikeusapupalvelut

Turvapaikanhakijalla on oikeus käyttää avustajaa (lakimiestä). Edustaja voi hankkia edustamalleen alaikäiselle turvapaikanhakijalle avustajan, mikäli avustajan tuki on hakemuksen selvittämisen kannalta tarpeellista. Avustajan käyttäminen on hyödyllistä etenkin tilanteissa, joissa turvapaikkahakemus on monimutkainen ja lakimies voi edesauttaa asian selvittämisessä.

Vastaanottokeskus auttaa hakijaa asioimaan joko yksityisen avustajan tai julkisen oikeusavustajan kanssa. Hakijaa informoidaan kansainväliseen suojeluun perehtyneistä järjestöistä ja lakimiehistä ja näistä voidaan pitää luetteloa. Vastaanottokeskuksen tehtävänä on ainoastaan auttaa hakijaa saamaan avustaja, avustajan valinnan tekee hakija itse ja alaikäisen hakijan osalta hänen edustajansa.

Oikeusapupalveluista vastaavat valtion oikeusaputoimistot. Yleistä oikeudellista neuvontaa järjestävät vastaanottokeskukset. Oikeusapua annetaan vain ulkomaalaislakiin liittyvissä asioissa. Siihen ei sisälly esimerkiksi rikosasioissa avustaminen.

Oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolle tehtävällä hakemuksella. Oikeusapua voi hakea suullisesti tai kirjallisesti. Sähköisen hakemuksen jättäminen ei ole mahdollista, koska turvapaikanhakijoilla ei ole siihen tarvittavia asiointitunnuksia. Jos edustaja asioi suoraan oikeusaputoimistossa, henkilökunta tallettaa tiedot sähköiseen järjestelmään ja tekee mahdollisuuksien mukaan päätöksen samassa tilaisuudessa. Käytännössä turvapaikanhakija valitsee ensin haluamansa avustajan. Jos avustaja on yksityinen lakimies eikä julkinen oikeusavustaja, tämä tekee oikeusapuhakemuksen. Jos taas halutaan käyttää julkista oikeusavustajaa, edustaja asioi suoraan haluamassaan oikeusaputoimistossa, jossa häntä avustetaan hakemuksen tekemisessä.

Oikeusapua hakiessa alaikäisen tulee ilmoittaa taloudelliset olosuhteensa. Jos tuloina on vain vastaanottoraha tai käyttöraha, alaikäinen saa oikeusavun korvauksetta. Turvapaikanhakijoiden oikeusapuhakemukset käsitellään keskitetysti Lappeenrannan, Helsingin, Varsinais-Suomen, Oulun ja Oulun seudun oikeusaputoimistoissa. Hakijat voivat tästä riippumatta käyttää mitä tahansa oikeusaputoimistoa. Oikeusavussa tarvittavan tulkki- ja käännöspalvelun kustannukset sisältyvät annettavaan oikeusapuun ja ne laskutetaan oikeusaputoimistolta.

Jos avustaja ei hoida tehtäviään asianmukaisesti, voidaan avustajaa tarvittaessa vaihtaa. Uutta avustajaa haetaan oikeusaputoimistolta yllä kuvatun mukaisesti.

7. Turvapaikkaprosessi

Turvapaikkaprosessi on monivaiheinen ja siihen osallistuu useita eri viranomaisia. Seuraavassa kaaviossa kuvataan eri viranomaisten rooleja turvapaikkaprosessissa:

Eri viranomaisten rooli ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikkaprosessissa

Poliisi /Rajav.	Turvapaikkahakemuksen jättäminen (poliisi tai Rajavartiolaitos)	Lapsi rekisteröidään (UMA – järjestelmä), laaditaan tutkintailmoitus (perustiedot) ja tehdään 14 vuotta täyttäneille Eurodac -sormenjälkivertailu	Turvapaikkakuulustelu: selvitetään lapsen henkilöllisyys, perhetaustat, kotiolosuhteet ja matkareitti Suomeen, mahdollinen ikätesti	Turvapaikkapäätöksen tiedoksianto (poliisi)	Mahdollisen käännytyksen toimeenpano (poliisi)
Migri	Vastuuvaltion määrittäminen (ns. Dublin-menettely)	Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelu	Mahdollinen ikä- ja kielitesti sekä muut turvapaikkatutkintaan liittyvät selvitykset	Turvapaikkapäätös	
Ryhmäkoti	Majoitus ja vastaanottopalvelut: <ul style="list-style-type: none"> • Terveys- ja sosiaalipalvelut • Käyttö- ja vastaanottoraha • Työ- ja opintotoiminta • Tulkkaukset 	Päivittäinen hoito ja kasvatusta		Kuntaan siirtymisen järjestelyt, vapaaehtoinen paluun järjestelyt	
Kunta	Koulunkäynnin järjestäminen	Tarvittaessa lastensuojelun palvelut			

7.1. Turvapaikkaprosessin alku ja edustajan määrääminen

Turvapaikkaprosessi alkaa turvapaikkahakemuksen jättämisellä poliisille tai rajaviranomaisille. Tällöin poliisi tai rajaviranomainen rekisteröi lapsen ja laatii tutkintailmoituksen (perustiedot). 14 vuotta täyttäneille tehdään vastuunmäärittämiseen (Dublin-menettely) liittyvä Eurodac-sormenjälkivertailu. Alaikäiselle järjestetään majoitus ja muut vastaanottopalvelut alaikäisyksikössä.

Sosiaalityöntekijä tekee hakemuksen edustajan määräämiseksi, mihin edustajaksi määrättävän ja lapsen on annettava suostumuksensa. Käytännössä sosiaalityöntekijä etsii sopivan henkilön ja esittää paikalliselle käräjäoikeudelle edustajan nimeämistä. Käräjäoikeus tekee edustajan tehtävästä virallisen päätöksen ja lähettää sen vastaanottokeskukseen, edustajalle ja Maahanmuuttovirastoon. Edustaja myös lähettää kopion päätöksestä Maahanmuuttovirastoon ensimmäisen laskun liitteenä. Ennen käräjäoikeuden päätöstä edustajaksi suostunut ei voi hoitaa lapsen virallisia asioita. Edustaja ei voi antaa toiselle henkilölle valtakirjaa hoitaa lapsen virallisia asioita.

Edustajaksi määräämisen jälkeen edustaja selvittää edustajan tehtävää realistisesti lapselle (mm. sisältö ja kesto). Samalla edustaja tutustuu lapseen ja pyrkii luomaan häneen luottamuksellisen suhteen. Edustaja on mukana lapsen viranomaistapaamisissa ja antaa lapselle tietoa erilaisista toimijoista turvapaikkaprosessin aikana.

Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän alkukartoituksessa tarkastellaan lapsen tilannetta. Edustaja osallistuu alkukartoitukseen, jossa hän saa samalla tärkeää

tietoa lapsen tilanteesta. Tätä tietoa hän voi myöhemmin välittää esimerkiksi avustajana toimivalle lakimiehelle. Alkukartoituksen aikana lapsella ja edustajalla on myös mahdollisuus tutustua toisiinsa, mikä tukee luottamuksellisen suhteen syntymistä jo ennen varsinaisen turvapaikkatutkinnan alkamista poliisissa ja Maahanmuuttovirastossa.

Alkukartoituksen jälkeen edustaja tapaa lasta ennen poliisin kuulemista ja Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelua, saadakseen käsityksen lapsen tilanteesta ja vahvistaakseen lapsen ja edustajan välistä luottamussuhdetta. Edustaja hankkii poliisilta tai rajaviranomaiselta tutkintailmoituksen, sekä hankkii tarvittaessa avustajan (lakimies) turvapaikkaprosessia varten.

7.2. Turvapaikkaprosessi ja edustajan rooli siinä

7.2.1 Henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon tutkinta sekä vastuuvaltion määrittäminen (ns. Dublin-menettely)

Turvapaikkatutkinnan alkuvaiheessa poliisi tai Rajavartiolaitos pitää lapselle turvapaikkakuulustelun, jossa tarkoituksena on selvittää hänen henkilöllisyytensä, maahantuloaan ja matkareittiään Suomeen. Lisäksi turvapaikkakuulustelun tarkoitus on myös helpottaa sen selvittämistä, mikä valtio on vastuussa lapsen turvapaikkahakemuksen käsittelystä (ns. Dublin-menettely / vastuuvaltion määrittämismenettely). Edustaja on läsnä turvapaikkakuulustelussa valvomassa lapsen etua.

Vastuuvaltion määrittämismenettelyn suorittaa Maahanmuuttovirasto. Menettelyssä otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Hakemuksen käsittelystä saattaa olla vastuussa muu jäsenvaltio (EU-valtiot, Norja, Islanti, Sveitsi tai Liechtenstein) kuin Suomi, mikäli lapsella on jäsenvaltioiden alueella laillisesti oleskelevia perheenjäseniä, sisarusia tai sukulaisia ja alaikäisen saattaminen yhteen heidän kanssaan on lapsen edun mukaista. Muu valtio saattaa olla vastuussa myös silloin, jos alaikäinen on aikaisemmin hakenut kansainvälistä suojelua toisesta jäsenvaltiosta ja kyseinen hakemus on siellä jo hylätty asiasisällön osalta.⁶ Mikäli hakemuksen käsittelystä on vastuussa muu jäsenvaltio kuin Suomi, hakemusta ei tutkita sisällöllisesti Suomessa, vaan hakija siirretään hakemuksen käsittelystä vastuussa olevaan jäsenvaltioon.

Edustajan tehtäviin kuuluu edustaa ja avustaa ilman huoltajaa olevaa alaikäistä vastuunmäärittämisasetuksessa säädetyissä menettelyissä ja osaltaan varmistaa, että alaikäisen etu otetaan menettelyissä huomioon. Edustajan on tärkeä kertoa lapselle, mistä vastuuvaltion määrittämismenettelyssä on kyse ja ohjata lasta kertomaan turvapaikkakuulustelussa mahdollisimman kattavasti perhesiteistään, jotta lapsen mahdollisesti Euroopassa oleskelevat perheenjäsenet, sisarukset ja sukulaiset kyetään tunnistamaan. Edustajan rooli on tärkeä harkittaessa lapsen saattamista yhteen toisessa valtiossa oleskelevan perheenjäsenen, sisaruksen tai sukulaisen kanssa. Maahanmuuttovirasto tiedustelee yleensä myös edustajan näkemystä siitä, onko lapsen edun mukaista tulla yhdistetyksi em. henkilön kanssa.

Turvapaikkakuulustelun suorittanut poliisi tai rajaviranomainen voi pyytää lapselle kielianalyysia tai oikeuslääketieteellistä ikätutkimusta (näistä jäljempänä kohdissa

⁶ Vastuunmäärittämisasetuksen eli ns. Dublin-asetuksen 8.4 artiklaa koskeva Komission muutosehdotus on tämän ohjeen julkaisuhetkellä käsiteltävänä. Tässä kuvattu menettely vastaa artikkelin tämänhetkistä soveltamiskäytäntöä.

7.2.4 ja 7.2.5). Edustaja osallistuu lapsen mukana näihin ja viranomaisten mahdollisesti järjestämiin muihin tilaisuuksiin.

7.2.2. Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelu

Jos vastuuvaltion määrittämismenettelyssä todetaan, että lapsen turvapaikkahakemuksen sisällöllisestä käsittelystä on vastuussa Suomi, Maahanmuuttovirasto järjestää lapselle turvapaikkapuhuttelun. Puhuttelussa tutkitaan turvapaikan tai muun oleskeluluvan myöntämisen edellytykset. Turvapaikkapuhuttelun pitää Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön ylitarkastaja, ja siihen osallistuvat lapsen lisäksi edustaja, tulkki sekä mahdollisesti lapsen avustaja (lakimies), ja vastaanottoyksikön sosiaalityöntekijä, jos hän näkee osallistumisensa puhutteluun tarpeellisena. Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelu pidetään Maahanmuuttoviraston Helsingin, Turun, Oulun tai Lappeenrannan toimitiloissa, lapsen majoituspaikasta riippuen. Tarvittaessa Maahanmuuttoviraston työntekijä voi käydä puhuttelemassa lapsen myös vastaanottokeskuksessa, mikäli lapsi on esimerkiksi pieni tai Maahanmuuttoviraston toimitiloihin saapuminen ei muuten ole hänelle mahdollista.

Ryhmäkodin sosiaalityöntekijä laatii lapsesta lausunnon Maahanmuuttovirastolle ennen turvapaikkapuhuttelua. Edustaja tutustuu sosiaalityöntekijän lausuntoon ennen puhuttelua. Jos sosiaalityöntekijä haluaa osallistua Maahanmuuttoviraston puhutteluun, tästä on hyvä ilmoittaa Maahanmuuttovirastolle etukäteen.

Edustaja huolehtii puhuttelussa siitä, että kaikki edustajan tiedossa olevat päätökseen mahdollisesti vaikuttavat tekijät tulevat puhuttelijan tietoon. Edustaja ei kuitenkaan vastaa esitettyihin kysymyksiin lapsen puolesta. Edustaja huolehtii myös siitä, että lapsen tarpeet otetaan huomioon puhuttelun käytännön järjestelyissä, esimerkiksi, että taukoja on riittävästi ja että lapsi saa puhuttelun aikana tarvitsemansa ruoan ja juotavaa.

Puhuttelun pöytäkirja tarkastetaan puhuttelun päätteeksi. Koko pöytäkirja tulkitaan lapsen omalle kielelle. Edustaja ja lapsi tarkastavat pöytäkirjan, ja huolehtivat mahdollisten korjausten tekemisestä. Edustaja allekirjoittaa pöytäkirjan; myös lapsi voi allekirjoittaa pöytäkirjan.

Turvapaikkakuulustelun ja -puhuttelun jälkeen edustaja huolehtii pöytäkirjan toimittamisesta avustajalle, mikäli hän ei ole läsnä kuulustelussa tai puhuttelussa. Pöytäkirjat ovat salassa pidettäviä, eikä niitä toimiteta muille tahoille.

Edustaja voi auttaa lasta erilaisten lisäselvitysten hankkimisessa, jotka auttavat kuvaamaan lapsen tilannetta ja olosuhteita. Näitä ovat esimerkiksi selvitykset terveydentilasta.

7.2.3. Edustajan rooli turvapaikkakuulustelussa ja -puhuttelussa

Edustaja sopii poliisin tai rajaviranomaisen kanssa kuulusteluajasta, sekä Maahanmuuttoviraston puhuttelukoordinaattorin kanssa puhutteluajasta. Edustaja ilmoittaa mahdollisen avustajan (lakimies) osallistumisesta poliisin kuulusteluun ja Maahanmuuttoviraston puhutteluun. Jos lapsen turvapaikkahakemukseen liittyvät asiat ovat sellaisia, että lapsen on helpompi kertoa niistä nimenomaan nais- tai miespuhuttelijalle, edustaja voi pyytää asian järjestämistä hyvissä ajoin ennen turvapaikkapuhuttelua Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön puhuttelukoordinaattorilta. Myös tulkkiin liittyvä pyyntö voidaan huomioida (esim. sukupuoli tai murretausta), kun se esitetään hyvissä ajoin.

Edustajan on hyvä tavata lasta ennen kuulustelua ja puhuttelua. Edustajan on tärkeää varmistaa, että lapsi ymmärtää mistä näissä molemmissa tilaisuuksissa on kyse. Edustajan on myös hyvä kertoa lapselle etukäteen, keitä puhutteluissa on läsnä ja miten se etenee. Tietoa tilanteesta ja päätöksentekoprosessista on hyvä antaa pieniin osiin pilkottuna, lapsen ikätason mukaisesti. On hyvä tarkistaa, että lapsi on ymmärtänyt erilaiset roolit, oikeudet ja velvollisuudet sekä päätöksentekoprosessin vaiheet ja kulun.

Kun edustaja tapaa lasta ennen kuulustelua tai puhuttelua, hän ei valmenna lasta siihen, mitä lapsi vastaa puhuttelijan kysymyksiin. Sen sijaan edustajan on toiminnallaan pyrittävä siihen, että lapsi tulee tilaisuuteen luottavaisena, tilanne puhuttelussa on rauhallinen ja että lapsi ymmärtää, että viranomaisilla on yhteinen tavoite selvittää lapsen asiaa. Tavoitteena on, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja uskaltaa kertoa kaikista mahdollisista kokemuksistaan totuudenmukaisesti.

Lapsi saa usein matkareittinsä aikana hänelle epäedullisia ohjeita siitä, mitä viranomaisille kannattaa tai ei saa kertoa. Edustajan tulee varmistaa, että lapsi ymmärtää, että on hänen oman etunsa mukaista antaa viranomaisille vain paikkansapitäviä tietoja omasta tilanteestaan ja maahan tulostaan. Edustaja voi painottaa lapselle viranomaisten vaitiolovelvollisuutta ja sitä, että lapsen on turvallista puhua myös sellaisista vaikeista tai häpeällisistä asioista, joita tämä ei haluaisi esimerkiksi omien perheenjäsentensä tai ryhmäkodin henkilökunnan tietävän. Lapsen tulee ymmärtää, että hänen turvapaikkapuhuttelussa antamallaan tiedoilla on keskeinen merkitys siihen, millaisen ratkaisun hän hakemukseensa saa.

7.2.4 Kielianalyysin tekeminen

Osana turvapaikanhakijan henkilöllisyyden selvittämistä voi olla tarpeen tehdä kielianalyysi hakijan kotipaikan ja/tai kansallisuuden selvittämiseksi. Kielianalyysin voi teettää joko poliisi, Rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto. Kielianalyysiä varten tehdään nauhoite, jossa hakijaa pyydetään kertomaan vähintään 15 minuutin ajan hänen kotipaikkaansa liittyvistä eri asioista. Nauhoite voidaan tehdä esimerkiksi hakijan ja analyysin tekijän puhelinkeskustelusta tai hakijan omasta kertomuksesta.

Kielianalyysiä varten tehtävä nauhoitus tehdään yleensä kuulustelun tai puhuttelun yhteydessä. Jos se tehdään erillisessä tilaisuudessa, lapsen mukana tässä tilaisuudessa voi olla joko edustaja tai vastaanottokeskuksen työntekijä. Jos viranomainen haluaa kuulla lasta kielianalyysin tuloksesta, on edustaja mukana kuulemistilaisuudessa.

7.2.5 Turvapaikanhakijan iän selvittäminen

lällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Myös turvapaikkamenettelyssä ja hakijoiden vastaanotossa alaikäisille ilman huoltajaa oleville hakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. Ikä voi olla epäselvä useasta eri syystä. Kaikki hakijat eivät kykene esittämään riittävää ja luotettavaa asiakirjanäyttöä. Hakijat voivat olla lähtöisin maista, joissa esimerkiksi sodan tai puutteellisen väestörekisterijärjestelmän vuoksi ei ole saatavissa henkilötietoja koskevia asiakirjoja. Voi myös olla, että pienet lapset ja nuoret eivät aina tiedä omaa ikäänsä. Iän selvittämisen katsotaan olevan osa henkilöllisyyden selvittämistä. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsille taataan oikeus henkilöllisyyteen ja korostetaan henkilöllisyyden mahdollisimman nopeaa selvittämistä.

Turvapaikkamenettelyssä hakijan ikä selvitetään ensisijaisesti asiakirjojen ja rekistereiden sekä hakijan kuulemisen avulla. Toisinaan tietoja hakijan iästä saadaan myös muilta EU:n jäsenvaltioilta. Jos luotettava näyttöä iästä ei ole saatavissa, lähtökohtana pidetään hakijan ilmoittamaa ikää. Ikä voidaan selvittää myös oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella. Oikeuslääketieteellinen iän selvittäminen ei ole automaattinen käytäntö, vaan tutkimusta käytetään, jos on olemassa ilmeisiä perusteita epäillä annettujen tietojen luotettavuutta.

Oikeuslääketieteellinen iän selvittäminen edellyttää, että hakija ja edustaja antavat kirjallisen suostumuksen. Tutkimuksesta kieltäytymisestä seuraa, että hakijaa kohdellaan täysi-ikäisenä, jollei kieltäytymiselle ole hyväksyttävää syytä. Ratkaisu siitä, onko kieltäytymisen syy hyväksyttävä, tehdään tapauskohtaisesti.

Jos poliisi, Rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto pitää Suomessa alaikäisenä esiintynyttä hakijaa täysi-ikäisenä oikeuslääketieteellisen iän selvittämistutkimuksen perusteella, uusi syntymäaika merkitään UMA-järjestelmään. Muutoksesta ilmoitetaan hakijalle ja edustajalle. Jos hakija todetaan täysi-ikäiseksi, edustajan määräys toimia edustajana päättyy. Hakijalle varataan mahdollisuus tulla kuulluksi suullisesti iän selvittämistutkimuksen tuloksesta.

7.2.6. Vanhempien jäljittäminen ja Punaisen ristin henkilöhaku

Ulkomaalaislain mukaan Maahanmuuttoviraston on viipymättä ryhdyttävä ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteuttamiseksi jäljittämään hänen vanhempansa tai muuta hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannutta henkilöä (UlkL 105 b §). Jäljittämisen tarkoituksena on selvittää lapsen huoltajien olinpaikka sekä luoda uudelleen yhteys lapsen ja huoltajien välille. Lisäksi jäljittämisen tarkoituksena on edesauttaa Maahanmuuttoviraston päätöksen perustamista tosiasioihin ja antaa tarpeellista tietoa mahdollista perheen yhdistämistä ajatellen. Jäljittämistä ei suoriteta, jos hakijalla ei ole ollut tosiasiallista huoltajaa ennen Suomeen tuloaan. Jäljittäminen ei vaikuta kansainvälisen suojelun tarpeen arviointiin. Jäljittäminen ei saa vaarantaa alaikäisten turvapaikanhakijan tai hänen omaistensa turvallisuutta.

Maahanmuuttovirasto suorittaa harkinnan jäljittämisestä poliisin tai Rajavartiolaitoksen suorittaman turvapaikkakuulustelun ja/tai Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelun jälkeen. Maahanmuuttovirasto ilmoittaa lapsen edustajalle jäljittämispyynnöstä, välitiedoista sekä jäljittämisen lopputuloksesta. Harkintansa mukaan Maahanmuuttovirasto voi kuulla lasta jäljittämisen lopputuloksesta.

Sen lisäksi että Maahanmuuttovirasto voi jäljittää vanhempia tai muita huoltajia, lapsi voi itse käynnistää Punaisen Ristin henkilöhaun omaistensa löytämiseksi. Henkilötiedustelun voi tehdä omainen tai hänen huoltajansa tai edustajansa. Hän täyttää Punaisen Ristin lomakkeen, jossa kysytään muun muassa etsittävän henkilötiedot ja viimeinen tunnettu osoite. Suomen Punainen Risti lähettää henkilötiedustelulomakkeen sen maan Punaiseen Ristiin tai Punaiseen Puolikuuhun, josta kadonnutta etsitään. Palvelu on luottamuksellista, eikä etsittävän henkilötietoja luovuteta ulkopuolisille. Paikallinen Punainen Risti tai Punainen Puolikuu saattaa kuitenkin etsiä henkilöitä esimerkiksi virallisista rekistereistä. Kun etsittävä löytyy, hän voi itse päättää, saako Punainen Risti ilmoittaa hänen osoitteensa omaisille. Vaikka etsintä ei tuottaisi tuloksia, etsittävän henkilötiedot jäävät Punaisen Ristin tietokantaan. Jos jotakin uutta tietoa ilmaantuu, etsintä aloitetaan uudestaan.⁷

⁷ Lisätietoja Punaisen Ristin internet-sivuilta osoitteesta <http://www.punainenristi.fi/hae-tukea-ja-apua/kadonneiden-loytamiseen>

7.2.7. Turvapaikkapäätöksen tiedoksianto

Turvapaikkapäätöksen tehtyään Maahanmuuttovirasto lähettää sen lapsen asuinpaikkakunnan poliisille, joka antaa päätöksen tiedoksi lapselle ja hänen edustajalleen. Edustaja on aina lapsen mukana kuulemassa päätöksen tiedoksiantoa. Tilaisuudessa päätös tulkitaan myös lapsen omalle kielelle. Jos lapsella on avustaja (lakimies), edustaja huolehtii päätöksestä tiedottamisesta hänelle. Edustajan on varmistettava, että lapsi on ymmärtänyt, mistä päätöksessä on kysymys.

Turvapaikkapäätöksestä on mahdollisuus valittaa. Kielteiseen päätökseen liittyy käännytys lapsen kotimaahan. Edustaja voi avustajan kanssa hakea Helsingin hallinto-oikeudelta käännytyspäätöksen täytäntöönpanon keskeytystä ja laatia valituksen päätöksestä.

7.3. Edustajan ja avustajan (lakimies) välinen yhteistyö

Edustaja päättää avustajan hankkimisesta lapselle turvapaikkaprosessia varten. Avustaja voi osallistua sekä poliisin kuulusteluun että Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhutteluun. Avustajan läsnäolo kuulemisissa ja puhutteluissa ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaan avustaja voi tutustua kuulemisesta ja puhuttelusta tehtyihin pöytäkirjoihin myös jälkeinpäin ja kommentoida niitä tarvittaessa.

Vastaanottokeskus tai edustaja voi järjestää lapselle mahdollisuuden tavata avustaja henkilökohtaisesti. Mikäli lapselle on hankittu avustaja, edustaja on läsnä avustajan ja lapsen tapaamisissa. Avustajan kanssa voidaan järjestää tapaaminen, jossa valmistaudutaan turvapaikkakuulusteluun (poliisi, rajaviranomainen) ja turvapaikkapuhutteluun (Maahanmuuttovirasto). Tapaamisessa keskustellaan yhdessä ja päätetään lapsen kanssa, osallistuuko avustaja kuulusteluun ja / tai puhutteluun. Jos avustajan tapaaminen ei esimerkiksi ennen poliisin kuulustelua ole ollut mahdollista, edustaja voi kertoa lapselle, kuka hänen avustajansa on ja miten hän auttaa lasta turvapaikkaprosessissa. Mikäli avustajaa käytetään, hänet on tarpeen pitää ajan tasalla, jos lapsen asiassa ilmenee jotakin uutta.

Jos edustaja vaihtuu, vastaanottokeskus ilmoittaa asiasta avustajalle. Edellisen edustajan solmima valtakirja avustamisesta päättyy edustajuuden päättyessä. Mikäli uusi edustaja katsoo, että alaikäisen asiassa tulee käyttää avustajaa, hän valtuuttaa joko entisen avustajan tai asian niin edellyttäessä vaihtaa avustajaa ja valtuuttaa uuden avustajan.

Lapsen saadessa myönteisen päätöksen on edustajan hyvä keskustella mahdollisen avustajan kanssa lopputuloksesta,

Valtaosa yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista saa oleskeluluvan. Jos edustettava saa oleskeluluvan, ei avustajan palveluja yleensä enää tarvita. Oleskelulupapäätös kannattaa kuitenkin lähettää avustajalle tiedoksi, sillä oleskeluluvilla on eroja mm. suhteessa siihen, mitä oikeuksia ne tuovat lapsille perheen yhdistämisessä. Myös myönteisestä päätöksestä voi valittaa. Jos alaikäinen saa kielteisen turvapaikkapäätöksen ja lapsi ja edustaja haluavat valittaa siitä, on edustajan syytä ottaa heti yhteyttä avustajaan, joka laatii mahdollisen valituksen. Mikäli avustajan palveluja ei ole katsottu aikaisemmassa vaiheessa tarpeellisiksi, avustajan voi hankkia myös tässä vaiheessa.

7.4. Edustajan tehtävät oleskeluluvan saaneen alaikäisen kuntaan sijoittamisessa

Kun lapsi saa oleskeluluvan, siirtyy edustajan palkkioiden maksu sille ELY-keskukselle, jonka alueella lapsi asuu. Edustaja toimittaa tällöin käräjäoikeuden päätöksen ja oleskeluluvan ELY-keskukseen.

Edustaja auttaa lasta rekisteröitymään maistraatissa väestötietojärjestelmään. Tämä edellyttää henkilökohtaista käyntiä lapsen asuinpaikan maistraatissa. Maistraatti myöntää kotikunnan, mikäli lapsella on jatkuva oleskelulupa (A-lupa) tai voimassa oleva, vähintään vuoden kestävään tilapäiseen oleskeluun oikeuttava oleskelulupa (B-lupa), ja tarkoitus jäädä Suomeen vakinaisesti asumaan. Asumisen vakinaisuutta osoittavana seikkana ryhmäkoti voi antaa edustajan mukaan todistuksen lapsen maahan tulon jälkeisestä asumisajasta.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen on tehtävä hakemus KELAlle Suomen sosiaaliturvaan kuulumiseksi.⁸ Tarvittaessa on mahdollista hakea matkustusasiakirjaa (muukalaispassi tai pakolaisen matkustusasiakirja) poliisilta.⁹

Oleskeluluvan saaneen alaikäisen siirtyminen kuntaan vaatii tiivistä yhteistyötä edustajan, ryhmäkodin, vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijän ja ELY-keskuksen kanssa. Kun turvapaikanhakijalapsi saa oleskeluluvan, tulisi ryhmäkodin järjestää ns. verkostokokous, jossa kartoitetaan lapsen palvelutarpeet sekä arvioidaan alaikäiselle parhaiten soveltuvaa jatkosijoitusvaihtoehtoa. Verkostokokoukseen osallistuu lapsi itse, edustaja, ryhmäkodin työntekijä ja mahdollisesti vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijä. Verkostokokouksessa määritellään alaikäiselle parhaiten sopiva sijoitus: perheryhmäkoti, tukiasuminen tai yksityismajoitus ja mahdollinen opiskelupaikka. Tavoitteena on löytää jokaiselle lapselle tai nuorelle mahdollisimman hyvin hänelle sopiva asumis- ja koulutusmuoto sekä pidemmällä tähtäimellä ammatti tai työ.

Mikäli nuori on täysi-ikäistymässä pian oleskeluluvan saamisen jälkeen, voi hän myös muuttaa suoraan kuntaan ja omaan asuntoon. Ryhmäkodin henkilökunta auttaa nuorta asunnon etsimisessä ja muutossa sekä ohjeistaa kuntaan muuttoon liittyvissä asioissa. Mikäli nuori muuttaa omaan asuntoon, on hyvä keskustella ryhmäkodin sosiaalityöntekijän ja vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijän kanssa hänen mahdollisesti tarvitsemistaan tukitoimista ja jälkihuollosta. Kotoutuslain 27 §:n mukaan nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä, kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa.

Turvapaikkaprosessin aikana yksityismajoituksessa asunut alaikäinen voi jatkaa asumista yksityismajoituksessa myös oleskeluluvan saamisen jälkeen. Edustajan on hyvä varmistaa, että kunnan sosiaalityöntekijä seuraa yksityismajoituksen toteutumista ja perhe saa tarvittaessa kunnalta tukea. Alaikäinen voi myös siirtyä yksityismajoitukseen vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen. Tällöin kunnan lastensuojelun tulisi tehdä olosuhdeselvitys samaan tapaan kuin ryhmäkoti tekee lapsen siirtyessä yksityismajoitukseen turvapaikkaprosessin aikana.

Verkostokokouksen jälkeen ELY-keskus ryhtyy etsimään lapselle kuntapaikkaa. Vastaanotokeskuksen työntekijät auttavat kuntapaikkahakemuksen tekemisessä. Edustaja allekirjoittaa kuntapaikkahakemuksen, ja hänen on hyvä tarkistaa myös

⁸ Lisätietoja KELAn internet-sivuilla osoitteessa http://www.kela.fi/muutto-suomeen_nain-haet

⁹ Lisätietoja matkustusasiakirjasta Migrin internet-sivuilla osoitteessa http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/matkustusasiakirjan_hankkiminen

että hakemuksen tiedot lapsesta ja hänen tilanteestaan ovat kattavat. Kuntapaikkaa hakiessa on hyvä tiedottaa ELY-keskusta, jos lapsella on perheenjäseniä jotka hakevat perheenyhdistämistä Suomeen. ELY-keskukselle hyödyllisiä tietoja ovat mm. perheen koko ja perheenjäsenten mahdolliset erityistarpeet, jotta perheenjäsenten mahdolliseen Suomeen muuttoon voidaan varautua tulevassa asuinkunnassa.

Kun lapsella on kuntapaikka ja hän on muuttanut kuntaan, edustajan on hyvä ottaa yhteyttä kunnan sosiaalityöntekijään ja sopia lasta koskevista käytännön järjestelyistä.

7.5. Ihmiskauppa ja alaikäisen ihmiskaupan uhrin edustaminen

Ihmiskauppa on vakava rikos ja loukkaus yksilön ihmisarvoa ja koskemattomuutta vastaan. Uhriksi voi joutua poika tai tyttö, niin suomalainen kuin ulkomaalainen lapsikin. Hyväksikäytön muodot voivat olla moninaiset, seksuaalisen tai työvoiman hyväksikäytön lisäksi uhri on voitu esimerkiksi adoptoida pakolla, myydä, häntä on voitu hyväksikäyttää rikollisuudessa tai huumeiden kasvatuksessa, tai tarkoituksena voi olla myydä elimiä tai kudoksia. Lasten kohdalla on tavattu myös esimerkiksi hyväksikäyttöä kerjäämisessä tai lapsi on joutunut hoitamaan taloutta piikana.

Ihmiskaupan määritelmä on Suomen rikoslaisissa 25 luvussa 3 §. Kyse on vapautteen kohdistuvasta rikoksesta, mutta Suomen tapauksissa uhri usein vaikuttaa ulkoisesti vapaalta. Sitominen tapahtuu ottamalla uhri tekijän valtaan esimerkiksi uhkauksin, veloin, saattamalla uhri turvattomaan tilanteeseen, josta hän ei pysty irtautumaan. Lapsen kohdalla tekijä voi olla lapsen huoltaja.

Uhrin auttamisessa yksi keskeisimpiä asioita on turvallisuus. Alkuvaiheessa on vaikea tietää, ketkä kaikki ovat mukana ihmiskauppatapauksessa. Esimerkiksi lapsen vanhemmat tai sellaisina esiintyvät henkilöt voivat olla tekijöinä rikoksessa. Usein lapsen olinpaikka on pidettävä salassa lapsen turvallisuuden takaamiseksi. Lapsen edun, kehityksen ja terveyden huomioiminen, lapsen mielipide, turvallisen ympäristön luominen ja psykososiaalinen tuki ovat tässäkin tilanteessa auttamisen peruspilareita.

Edustaja voi

- tunnistaa viitteitä ihmiskaupasta lapsen tapauksessa tai
- edustaa lasta, joka on otettu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Alaikäinen ihmiskaupan uhri on ensisijaisesti lapsi ja kaikessa auttamisessa huomioidaan lapsen etu ja oikeudet. Alkuvaiheessa lastensuojelu ja lapsen perustarpeista huolehtiminen on ensisijaista. Lapsen kohtaamisessa keskitytään turvallisen ympäristön luomiseen.

Lapsen kohdalla on erityisen tärkeää, ettei lasta haastatella. Vaarana on kertomuksen muuttuminen vuorovaikutuksessa. Lasta kuunnellaan, jos hän itse kertoo tapahtumista tai tilanteista, mutta tarkentavia lisäkysymyksiä ei esitetä. Asian selvittäminen tulee jättää koulutetuille ammattilaisille. Mikäli lapsi itse kertoo tapahtumista, tulisi lapsen kertomus kirjata heti tapaamisen jälkeen mahdollisimman sanatarkasti. Tämä tieto välitetään lasta auttavalle taholle auttamisjärjestelmään, ryhmäkodille, lastensuojeluun ja poliisille.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään voi ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä, jos epäilee ihmiskauppaa tai haluaa asiassa lisätietoja, neuvoja tai ohjeita. Edustaja

voi myös esittää lasta auttamisjärjestelmään. Uhrin suostumus vaaditaan auttamisjärjestelmään ottamiseksi. Nuori, joka on täyttänyt 15 vuotta, käyttää rinnakkaista puhevaltaa itseään koskevissa asioissa (hallintolaki 14 §). Lasta, joka on täyttänyt 12 vuotta, on kuultava virallisesti ja alle 12-vuotiaan mielipide tulee selvittää lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 5 §).

Auttamisjärjestelmä voi myös pyytää edustajaa ihmiskaupan uhrin edustajaksi. Edustajuus ja oikeus saada tietää lasta koskevia asioita alkavat vasta käräjäoikeuden päätöksestä. Tästä syystä asiakastapauksesta voidaan antaa alussa vain vähän tietoa.

Alaikäinen ihmiskaupan uhri asuu yleensä joko turvapaikanhakijoiden alaikäisyksikössä tai lastensuojelun palvelujen piirissä. Ihmiskaupan uhrien auttamiseen kuuluvia mahdollisia palveluita ja tukitoimia (auttamistoimia) ovat:

- oikeudellinen ja muu neuvonta
- kriisiapu
- sosiaali- ja terveystalvet
- tulkki- ja käännöspalvelut
- majoitus- tai asumispalvelut
- vastaanottoraha
- turvallisen paluun tukeminen
- muu tarpeellinen huolenpito

Edustaja käyttää ihmiskaupan uhria edustaessaan puhevaltaa samaan tapaan kuin turvapaikanhakijalapsen kohdalla. Alaikäisen uhrin päivittäinen hoito, kasvatustai muu huolenpito eivät kuulu edustajalle.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii osana Joutsenon vastaanottokeskusta. Auttamisjärjestelmä vastaa auttamistoimien järjestämisestä ja koordinoimisesta sekä antaa konsultaatiota ihmiskauppa-asioissa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä järjestää auttamistoimet ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa. Auttamisjärjestelmä toimii yhteistyössä kunnan kanssa sellaisen ihmiskaupan uhrin auttamisessa, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän yhteystiedot:

Joutsenon vastaanottokeskus
Läykäntie 53
54190 Konnunsuo

puh. 029 546 3177 (puhelin toimii vuorokauden ympäri)
ihmiskauppa.auttamisjarjestelma@intermin.fi

Lisätietoa ja erikielisiä esitteitä löytyy osoitteesta: www.ihmiskauppa.fi

7.6. Alaikäisen katoaminen tai muuttaminen pois Suomesta

Jos alaikäinen on muuttanut pois ryhmäkodista, mutta hänen olinpaikastaan on tietoa ja häneen saadaan yhteys, hänen vastaanottopalvelunsa keskeytetään. Hänellä on edelleen oikeus saada terveydenhuollon välttämättömiä palveluita sekä sellaisia palveluita joiden epääminen olisi äärimmäisen kohtuutonta erilaisissa terveyttä ja hyvinvointia vaarantavissa kriisi- ja vaaratilanteissa (esim. päivystyslouenteinen ja

kiireellinen hoivan, turvan ja avun tarve; lastensuojelu, perheväkivalta, hyväksikäyttö, ihmiskauppaepäily). Jos lapsi tämän jälkeen katoaa, eikä ryhmäkodilla tai edustajalla ole enää tietoa lapsen olinpaikasta eikä lapseen saada enää yhteyttä yrityksistä huolimatta, lapsi merkitään kadonneeksi. Lapsi voidaan merkitä myös suoraan kadonneeksi tilanteen niin edellyttäessä.

Jos lapsen todetaan lähteneen vastaanottokeskuksesta jättämättä yhteystietojaan ja mainitsematta mitään mahdollisesta paluustaan tai jos hän ei palaa ilmoittamana päivänä, käynnistetään hänen olinpaikkansa selvittäminen tarvittaessa heti ja viimeistään viikon kuluttua hänen lähdöstään. Edustajan on hyvä avustaa lapsen etsimisessä.

Jos lapsen olinpaikasta ei edelleenkään ole tietoa, eikä häneen saada yhteyttä, hänet merkitään kadonneeksi viimeistään kahden viikon kuluttua nostamatta jääneen käyttörahan / vastaanottorahan maksupäivästä ja/tai olinpaikan selvittelyn aloittamisesta. Jos on ilmeisen todennäköistä, että lapsi on muuttanut ulkomaille, katoamismerkintä tehdään UMA-järjestelmään välittömästi.

Maahanmuuttovirasto tekee ulkomaalaislain 95c §:n mukaisen päätöksen turvapaikkahakemuksen raukeamisesta, jos hakija on kuollut tai hän on poistunut tai hänen katsotaan todennäköisesti poistuneen Suomesta. Hakijan katsotaan poistuneen todennäköisesti Suomesta, jos hänen olinpaikkansa on ryhmäkodista saatavan tiedon mukaan ollut tuntematon vähintään kahden kuukauden ajan tai häneen ei ole vähintään kahteen kuukauteen saatu yhteyttä hänen viimeksi ilmoittamiensa yhteystietojen avulla. Käytännössä määräaika lasketaan ajankohdasta, jona poliisi ja turvapaikkayksikkö ovat saaneet vastaanottokeskukselta tiedon asiakkaan katoamisesta.

Mikäli lapsen turvapaikka hakemus raukeaa, lakkaa samalla myös edustajan tehtävä.

Lapsi poistetaan vastaanoton piiristä viimeistään hakemuksen raukeamista koskevan päätöksen antamisen jälkeen. Raukeamispäätöksen saanut hakija voidaan ottaa uudelleen ryhmäkodin asiakkaaksi vain, jos hän jättää uuden turvapaikkahakemuksen. Mikäli lapsi hakee uudelleen turvapaikkaa, on yleensä lapsen edun mukaista, että hänelle nimetään sama edustaja kuin hänellä on ollut ennen raukeamispäätöksen tekemistä.

7.7. Perheenyhdistäminen

Oleskelulupahakemuksen perhesiteen perusteella voi panna vireille ainoastaan ulkomailla asuva hakija. Suomessa asuva perheenjäsen, eli perheenkokoaja, ei voi panna hakemusta vireille hakijan puolesta. Hakemus jätetään henkilökohtaisesti Suomen edustustoon.

Hakiessaan oleskelulupaa perheenjäsenellä on oltava voimassaoleva passi tai muu matkustusasiakirja, sekä hänen on oleskeltava laillisesti siinä valtiossa, jossa hän laittaa oleskelulupahakemuksensa vireille. Jos hän ei ole sen valtion kansalainen, jossa jättää oleskelulupahakemuksensa vireille, hänen on esitettävä selvitys siitä, että hänen oleskelunsa on kyseisen valtion lainsäädännön mukaisesti laillista. Selvitys laillisesta oleskelusta on yleensä oleskelupa tai viisumi. Selvitys voi myös olla UNHCR:n tai oleskeluvaltion viranomaisen antama todistus siitä, että hänet on rekisteröity pakolaiseksi tai pakolaisasemaa hakevaksi siinä valtiossa, jossa hän panee hakemuksensa vireille. Laillisen oleskelun kriteerit määräytyvät oleskeluvaltion lainsäädännön mukaan, ja ne voivat olla myös muunlaiset kuin mitä edellä on kuvattu.

Jokainen perheenjäsen jättää oman hakemuksen. Hakemuksen jättämisen yhteydessä kaikilta yli kuusivuotiailta hakijoilta otetaan sormenjäljet. Lisäksi hakemukseen tulee liittää passikuva. Edustusto ei auta hakemuksen täyttämässä, vaan hakijan tulee täyttää hakemus itsenäisesti. Myös mahdollinen tulkkaus tulee järjestää itse tai maksaa edustuston järjestämän tulkin tulkkauspalkkio.

Perhesiteen aitous on todistettava alkuperäisillä asiakirjoilla, kuten avioliitto- ja syntymätodistuksilla. Asiakirjojen tulee olla virallisella kielenkääntäjällä käännettyjä suomen, ruotsin tai englannin kielelle. Lisäksi asiakirjojen tulee olla antajavaltion ulkoministeriön ja kyseessä olevan Suomen edustuston laillistamia tai niissä tulee olla ns. apostille-todistus. Jos hakija ei pysty todistamaan perhesidettä asiakirjoilla, hänen on tehtävä kirjallinen selvitys perhesiteestä ja liitettävä se hakemukseen. Maahanmuuttovirasto selvittää asiaa tarkemmin, esimerkiksi haastattelun avulla. Maahanmuuttovirasto voi myös varata hakijalle ja perheenkokoajalle tilaisuuden osallistua DNA-tutkimukseen, jos biologiseen sukulaisuuteen perustuvasta perhesiteestä ei muuten saada riittävää selvitystä.

Maahanmuuttovirasto pyytää edustajalta lausuntoa kun perhesidehakemuksen käsittely on aloitettu. Lausunnon toivotaan kertovaan vähintään:

- perheenkokoajan sopeutumisesta Suomeen
- edustajan mielipiteen perheen yhdistämisestä
- muista mahdollisista asiaan vaikuttavista seikoista
- perheenkokoajan mahdollisesta kuntapaikasta

Mikäli hakemukseen liittyy epäselvyyksiä, esimerkiksi tilanteissa joissa hakijoilla ei ole esittää vaadittuja asiakirjoja, järjestetään hakijoille haastattelut. Pakolaisaseman ja kansainvälistä suojelua saaneen perheenkokoajan perheenjäseniä on tavallisesti tarpeen kuulla suullisesti. Edustaja osallistuu alaikäisen perheenkokoajan haastatteluun. Haastattelutilanteet voivat olla Suomessa yksin asuvalle alaikäiselle haastavia. Lasten haastatteluissa antamat tulkinnat eivät aina vastaa vanhempien vastaavia, mikä osaltaan hankaloittaa päätöksentekoa. Mikäli lapsi asuu Suomessa jonkun sukulaisen luona, kuullaan tavallisesti myös kyseistä sukulaista joko suullisesti tai kirjallisesti, etenkin mikäli lapsi on hyvin nuori. Kun Maahanmuuttovirasto on tutustunut asianosaisten kuulemisiin, päätetään DNA-tutkimuksen tarpeesta.

Ennen kuin perheenjäsenelle voidaan myöntää oleskelulupa, hänen tulee täyttää myös yleiset maahantulon edellytykset. Tämä tarkoittaa muun muassa, että häntä ei ole määrätty maahantulokieltoon, hän ei vaaranna yleistä järjestystä ja turvallisuutta, kansanterveyttä tai Suomen kansainvälisiä suhteita.

Ulkomaalaislain 38 §:n mukaan myönteiset perheenyhdistämispäätökset edellyttävät, että perheenkokoaja on alaikäinen päätöksentekopäivänä. Mikäli lapsi on ehtinyt täyttää hakuprosessin aikana 18, on hänen mahdollista saada perheensä Suomeen vain poikkeustapauksessa. Myös alaikäisten hakijoiden tulee olla alaikäisiä päätöksentekopäivänä, jotta heille voidaan myöntää oleskelulupa Suomeen yhdessä huoltajansa kanssa.

Oleskelulupahakemuksesta peritään käsittelymaksu. Rahaa ei palauteta, vaikka päätös olisi kielteinen. Maksu peritään edustustossa hakemusta jätettäessä. Hakija maksaa myös tarvittavista asiakirjoista ja matkoista aiheutuvat kustannukset itse. Joissain edustustoissa on käytössä ajanvarausjärjestelmä hakemuksen vireille laittamiseksi, asia kannattaa tarkistaa kunkin edustuston internet-sivuilta.

Perheenkokoaja saa päätöksestä tiedon Maahanmuuttovirastolta ja ulkomailla oleva hakija edustustosta, johon hän on hakemuksensa jättänyt. Jos päätös on myönteinen, hakija saa samalla oleskelulupakortin edustustosta. Oleskelulupakortin toimittaminen edustustoon voi kestää 2-3 viikkoa, eikä Maahanmuuttovirasto voi vaikuttaa sen keston. Oleskeluluvan saanut perheenjäsen matkustaa Suomeen yleensä omalla kustannuksellaan. Vain sellaisen kiintiöpakolaisen perheenjäsenen maahantulomatka korvataan, jolla on ollut perheside perheenkokoajana olevaan kiintiöpakolaiseen jo ennen perheenkokoajan ensimmäisen oleskeluluvan myöntämistä. Turvapaikan saaneen lapsen perheenjäsenen maahantulomatkaa ei korvata.

Ennen hakemuksen vireille laittamista kannattaa tutustua Maahanmuuttoviraston internet-sivuihin www.migri.fi. Sieltä löytyvät mm hakemuslomakkeet, perheselvitysloMAKEET, neuvoja lomakkeiden täyttämiseen ja hakemuksen jättämiseen. Lisätietoja voi kysellä Migrin puhelinneuvonnasta arkisin klo 9-15 puh. 029 541 9600, sähköpostitse migri@migri.fi tai soittamalla maahanmuuttoyksikköön puhelintunneilla ti, ke ja to klo 10–11 puh. 029 541 9625.

Kun lapsen tai nuoren perhe on saapumassa Suomeen, valmistellaan häntä perheen saapumiseen. Edustajan tehtävä lakkaa siinä vaiheessa kun lapsen huoltaja(t) saapuvat Suomeen. Edustajalla on kuitenkin tärkeä rooli lapsen valmentamisessa uuteen tilanteeseen. Lisäksi yhteistyö kunnan ja perheryhmäkodin kanssa ennen perheen saapumista on oleellista.

Lapsen kannalta tärkeää olisi, että kunta, josta lapsi on saanut kuntapaikan, ottaisi vastaan myös hänen perheensä. Kunnan sosiaali-, asuntotoimi-, päivähoido ja perusopetus huolehtivat alaikäisen nuoren tai lapsen perheen saapuessa käytännön toimenpiteistä. Kunnan sosiaalityöntekijän rooli on keskeinen alaikäisen ilman huoltajaa tulleen nuoren siirtymisessä perheeseen. Sosiaalityöntekijä myös seuraa nuoren ja perheen kotoutumista uudessa elämän tilanteessa ja toimii yhteyshenkilönä moniammatillisessa viranomaisverkostossa sekä lapsen että hänen perheensä asioissa.

8. Edustajan tiedonsaantioikeus ja salassapitovelvollisuus

Edustajalla on oikeus saada tieto samoista salassa pidettävistä asioista ja asiakirjoista kuin turvapaikanhakijalla itsellään eli häntä koskee asianosaisjulkisuus salassa pidettäviin tietoihin ja asiakirjoihin. Ammatillinen vaitiolovelvollisuus sitoo lupaviranomaisia ja sosiaalihuollon ja terveydenhuollon henkilökuntaa. Se tarkoittaa, että edustajalle annetaan tiedoksi kaikki lasta koskevat salassa pidettävät asiakirjat siten kuin asianosaiselle itselleen. Niitä ei siis anneta tiedoksi muille, ei edes vastaanottokeskukselle.

Edustaja itse ei saa ilmaista sivullisille lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja eikä antaa lasta koskevia asiakirjoja sivullisten käyttöön. Erityisen arkaluonteisia ovat lapsen terveyttä ja turvapaikka- asiaa koskevat tiedot.

Salassa pidettäviä asiakirjoja ovat esim. lupa-asioiden puhuttelupöytäkirjat ja lupaviranomaisten päätökset, lääkarintodistukset ja muut potilasasiakirjat, sekä sosiaalihuollon asiakirjat. Täysi-ikäinen asianosainen voi antaa itseään koskevia salassa pidettäviä tietoja ja asiakirjoja rajoituksetta, jos hän itse niin päättää. Kun kysymyksessä on lapsi, jolle on määrätty edustaja, tätä päätösvaltaa käyttää hänen edustajansa. Voidakseen huolehtia lapsen edun toteutumisesta edustajan on annettava viranomaisille ja muille lapsen kanssa toimiville tahoille salassa pidettäviä

tietoja lapsesta silloin, kun viranomaiset hoitavat lasta koskevia lakisääteisiä tehtäviään.

Vastaanottokeskus tarvitsee usein työssään lapsen sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyviä asiakirjoja. Lupaviranomaiset voivat myös tarvita lasta koskevia terveystietoja. Tähän vastaanottokeskuksen ja viranomaisten tulee hankkia edustajan suostumus, ellei laissa ole nimenomaista säännöstä siitä, ettei suostumusta tarvita ja että tietoja voidaan antaa viranomaiselle salassapitosäännösten estämättä.

Maahanmuuttovirasto voi tehdä vastaanottokeskukselle tiedustelun, joka koskee esimerkiksi lapsen syntymäaikaa, perheenjäseniä ja näiden olinpaikkaa koskevia tietoja, jotka ovat välttämättömiä lupaviranomaisten selvittäessä alaikäisen henkilöllisyyttä, matkareittiä tai maahantulon tai oleskeluluvan myöntämisen edellytyksiä. Tiedot voivat olla tarpeellisia myös jos Maahanmuuttovirasto pyrkii jäljittämään ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan vanhempia tai muuta hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannutta henkilöä. Maahanmuuttovirasto antaa tällaiset tiedustelut tiedoksi myös edustajalle. Tietoja pyydetessä viranomaisten on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun. Tällainen Maahanmuuttoviraston tiedustelu ei edellytä edustajalta mitään erityisiä toimenpiteitä. Edustaja voi kuitenkin ottaa yhteyttä vastaanottokeskukseen ja tiedustella, onko keskuksella Maahanmuuttoviraston pyytämiä tietoja ja miten näiden tietojen ilmaiseminen Maahanmuuttovirastolle vaikuttaisi lapsen edun toteutumiseen.

Jos Maahanmuuttovirasto pyytää vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijältä lausuntoa lapsen edun toteutumisesta ja jos lausuntoon sisältyy lapsen sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevia tietoja, vastaanottokeskuksen tulee pyytää lausunnon antamiseen edustajan suostumus, sillä ulkomaalaislaissa ei ole säädetty poikkeusta näitä tietoja koskevaan salassapitovelvollisuuteen. Edustaja ei voi kuitenkaan vaatia vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijää muuttamaan lausunnon sisältöä. Koska lausunnon tarkoituksena on selvittää lapsen etua, edustajan ei tulisi kieltää lausunnon antamista ilman perusteltua syytä.

Edustajan kuuluu saada tietoja lapsen sairaudesta ja hänelle annetusta tai suunnitellusta hoidosta. Alaikäisen laillisena edustajana edustajalla on oikeus tarkastaa alaikäistä koskevat potilasasiakirjoissa olevat tiedot. Edustaja myös allekirjoittaa suostumuksensa lasta koskeviin terveydenhuollon toimenpiteisiin ja siihen, että lasta koskevia terveystietoja voidaan antaa muille terveydenhuollon ammattihenkilöille ja viranomaisille.

Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen laillisen edustajansa kanssa. Yhteistyössä vastaanottokeskuksen terveydenhoitajan ja lasta hoitavan lääkärin kanssa edustaja voi parhaiten seurata lapsen edun toteutumista hänen terveyttään koskevissa asioissa.

8.1. Asiakirjojen säilyttäminen

Edustajalla ei ole laissa edellytettyä velvollisuutta säilyttää lasta koskevia asiakirjoja. Niiden arkistoinnista vastaa aina asiakirjan laatinut viranomainen. Edustaja voi tehtäviensä hoitamisen helpottamiseksi tallettaa kaikki lapselle tiedoksi lähetetyt asiakirjat ja muun lapsesta kertyvän asiakirja-aineiston siihen saakka kunnes

edustajan tehtävä lakkaa tai siirtyy toiselle edustajalle. Edustajan tulee noudattaa huolellisuutta asiakirjojen säilyttämisessä ja hävittämisessä. Jos lapselle on määrätty uusi edustaja, vanhan edustajan tulisi toimittaa kertynyt asiakirja-aineisto uudelle edustajalle. Kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi, edustaja voi luovuttaa kertyneen asiakirja-aineiston nuorelle itselleen.

Jos lapsi poistuu maasta, edustajan tehtävät lakkaavat ja edustajan on silloin syytä antaa lapsen asiakirjat hänelle itselleen tai jos se ei ole mahdollista, hävittää lasta koskeva asiakirja-aineisto. Koska lasta koskevat asiakirjat sisältävät yleensä salassa pidettäviä tietoja, edustajan ei tule milloinkaan säilyttää niitä itsellään tarpeettomasti silloin kun minkään tehtävän hoitaminen ei edellytä sitä.

9. Lapsen edun huomioon ottaminen edustajan tehtävässä

Kahdeksaatoista vuotta nuorempien kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään lapsen edun arvioimisesta (ks kpl 2.1.).

Vastaanottoon kuuluvia toimenpiteitä toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa asiassa.

Lapsen edun käsite on laaja ja sen määrittelemisestä oikeusoppineet ja eri tahojen lapsiasiantuntijat ovat kirjoittaneet paljon. Tiedetään yleisesti, että lapsen etu voidaan käsittää hyvin monella eri tavalla ja voidaan päätyä jopa vastakkaisiin mielipiteisiin määrittelijän asemasta, taustasta ja henkilökohtaisista asenteista johtuen.

Edustaja voi pitää huolta lapsen edusta mm:

- toimimalla yhdessä ryhmäkodin tai vastaavan yksikön kanssa siten, että lapsi saa elää turvallisen arjen keskellä hänelle aluksi uudessa ja oudossa ympäristössä, jolloin kasvatus- ja hoitovastuu on aina hoitohenkilökunnalla ja edustajan luottamus henkilökunnan asiantuntemukseen on tärkeää,
- seuraamalla, että lapsi saa sellaisen hoidon, kasvatuksen ja ohjauksen sekä toimeentulon, tulkkipalvelut, perusopetuksen ja muut yhteiskunnan palvelut, jotka lain tai viranomaisten määräysten mukaan kuuluvat lapselle,
- valvomalla lapsen etua ulkomaalaislain lupaprosesseissa siten kuin lapsen huoltaja tekisi. Edustaja allekirjoittaa prosesseihin liittyvät asiakirjat lapsen puolesta,
- valvomalla lapsen etua muissa viranomais- ja tuomioistuinasioissa kuten lapsen huoltaja tekisi. Edusta ja allekirjoittaa ko. asioihin liittyvät asiakirjat lapsen puolesta,
- huolehtimalla avun saamisesta lapselle mahdollisissa muissa ongelmatilanteissa, jos niitä ilmenee.

9.1. Riitatilanteet, kantelut, valitukset

Edustaja ei valvo viranomaisten toimintaa eikä määrittele lapselle järjestettävän vastaanoton tasoa tai laatua. Sellaiset valvontatehtävät ja päätösvalta kuuluvat

viranomaisille tai viranomaisten valtuuttamille palvelujen tuottajille. Valvonnasta ja päätösvallasta säädetään aina erikseen lailla tai lain nojalla annetuilla alemman asteisilla säädöksillä. Käytännössä edustaja seuraa lapsen elämää ja ottaa yhteyttä viranomaisiin tai vastaanottokeskukseen / ryhmäkotiin tai vastaavaan tahoon tai lakimieheen, jos lapsen elämässä ilmenee ongelmia. Edustaja keskustelee lapsen tilanteesta lapsen ongelmallisesta asiasta vastuussa olevan tahon kanssa. Jos asiasta ei päästä yhteisymmärrykseen, edustajalla on käytettävissään samat lain tarjoamat muutoksenhakukeinot kuin lapsella itsellään olisi, jos hän olisi täysi-ikäinen. Siten edustaja ei voi esimerkiksi päättää, millaisia terveystalvuuja tai kuinka suurta käyttörahaa vastaanottokeskus antaa lapselle. Jos edustaja ei ole tyytyväinen vastaanottokeskuksen tai viranomaisen toimintaan, hän voi kannella ylemmälle viranomaiselle (Maahanmuuttovirasto tai sisäasiainministeriö) vastaanottokeskuksen tai viranomaisen toiminnan puutteista tai virheistä.

Vastaanottokeskuksen tekemästä hallintopäätöksestä voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään (vastaanottolain 55 §). Edustaja voi tehdä valituksen lapsen puolesta ja toimittaa sen vastaanottokeskuksen johtajalla, joka toimittaa kirjelmän oman lausuntonsa ohella hallinto-oikeudelle. Päätöksistä, jotka koskevat majoitusta (lukuun ottamatta päätöstä yksityismajoitukseen siirtymisestä) tai vastaanottokeskuksesta toiseen siirtämistä, ei saa hakea muutosta valittamalla.

Tilanteissa, joissa viranomaisen ja edustajan näkemykset lapsen edun toteutumisesta eroavat toisistaan, lapsen edun arvioimisessa on asiantuntijaviranomaisena kunnan lastensuojelusta vastaava toimielin / lastensuojelutyöntekijä. Pakolaislapsen lastensuojelusta vastaa hänen asuinkuntansa. Turvapaikanhakijan lastensuojelusta vastaa hänen oleskelukuntansa.

Riitatilanteissa lapsen etu ratkaistaan asian laadusta riippuen joko käräjäoikeudessa tai hallintotuomioistuimessa. Lapsen mahdollista lastensuojelun tarvetta selvittävät tarvittaessa vastaanottokeskuksen tai muun yksikön sosiaalityöntekijä ja lapsen edustaja yhdessä kunnan lastensuojeluviranomaisten kanssa. Myös koulutoimi saattaa olla mukana selvitystyössä. Edustaja on tässä selvitystyössä huoltajan asemassa. Edustajaa kuullaan aina kun lastensuojelun tarvetta selvitetään. Edustaja voi myös itse olla yhteydessä vastaanottokeskukseen, jos hän arvioi, että lapsella on ongelmia.

Edustaja voi ottaa yhteyttä sosiaaliviranomaisiin, jos hän katsoo, että pakolaislapselle tai oleskeluluvan saaneelle turvapaikanhakijalapselle tulisi määrätä huoltaja edustajan sijaan.

10. Edustajarekisteri

Edustajarekisteri on ilman huoltajaa oleville lapsille vastaanottolain 39 §:n mukaan määrätyistä edustajista pidettävä henkilörekisteri. Maahanmuuttovirasto on päivittänyt edustajarekisterin tietosuojaselosteen 24.2.2014 ja sen tulisi olla nähtävissä kaikissa ryhmäkodeissa.

Edustajarekisteriin kuuluvat valtakunnallinen osarekisteri ja vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekisterit. Valtakunnallista osarekisteriä pidetään ilman huoltajaa olevien lasten edustajatoiminnan ohjausta, suunnittelua ja seurantaa varten. Lisäksi rekisteriä käytetään edustajien edustajatoiminnasta aiheutuvien kulujen maksamisen tukena. Tämän osarekisterin ylläpidosta vastaa Maahanmuuttovirasto. Vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekisteriä pidetään

ilman huoltajaa olevien lasten edustajatoiminnan käytännön hallinnointia varten. Näiden osarekistereiden ylläpidosta vastaa osaltaan kukin vastaanotto- tai järjestelykeskus.

Edustajarekisteriin voidaan tallettaa

- edustajan nimi
- henkilötunnus
- osoite- ja muut yhteystiedot
- tietoja, jotka koskevat edustajaksi määräämistä, edustajan vapauttamista tehtävästään ja edustajantehtävän lakkaamista.

Edustajarekisteriin voidaan myös tallettaa tiedot edustettavasta lapsesta. Rekisteriin voidaan merkitä vain käyttötarkoituksen kannalta tarpeellisia tietoja.

Edustajalla on salassapitosäännösten estämättä oikeus tietää, mitä häntä koskevia tietoja edustajarekisteriin on talletettu tai, ettei rekisterissä ole häntä koskevia tietoja. Pyyntö tulee esittää rekisterinpitäjälle (ryhmäkodille) omakätisesti allekirjoitetussa tai sitä vastaavalla tavalla varmennetussa asiakirjassa tai henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona.

Edustajalla on myös oikeus vaatia rekisterinpitäjää oikaisemaan, poistamaan tai täydentämään rekisterissä oleva, käsittelyn tarkoituksen kannalta virheellinen, tarpeeton, puutteellinen tai vanhentunut tieto. Korjauspyyntö on tehtävä henkilökohtaisesti. Pyyntö on yksilöitävä ja perusteltava, mitä tietoa vaaditaan korjattavaksi, mikä on edustajan näkemyksen mukana oikea tieto ja millä tavoin korjaus pyydetään tekemään. Ryhmäkodin/vastaanottokeskuksen tulee tehdä korjaukset viipymättä.

Rekisterinpitäjä voi periä tarkastusoikeuden käyttämisen välittömistä kustannuksista kohtuullisen korvauksen, mikäli edellisestä tarkastusoikeuden käyttämisestä on kulunut vähemmän kuin yksi vuosi.

Liite 1: Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön ohjeet turvapaikkapuhuttelua varten

Edustajan on hyvä käydä läpi seuraavia asioita alaikäisen kanssa ennen puhutteluun tuloa. Mitä paremmin alaikäinen on valmistautunut, sitä paremmin puhuttelu onnistuu.

Puhutteluun valmistautuminen

- Mikäli puhutteluun on tulossa avustaja, tästä tulee ilmoittaa turvapaikkayksikköön hyvissä ajoin, samoin tulkkiin liittyvistä erityisosoitteista, esimerkiksi sukupuoli.
- Hakijan tulee saapua ajoissa paikalle, mukanaan eväät ja mahdollisesti tarvittavat lääkkeet. (Lääkärintodistus, jos terveydentilalla on vaikutusta puhutteluun). Alaikäinen saa eväät mukaansa ryhmäkodista.
- Hakijan on hyvä ymmärtää, että kysymys on hänen edustaan. Mikäli vointi on huono jo ennen puhuttelua, on parempi perua haastattelu ja varata uusi aika. Samalla puhuttelija saa tiedon mahdollisesta haavoittuvassa asemassa olevasta hakijasta.
- Hakijaa tulee rohkaista kertomaan puhuttelussa nimenomaan omat aidot kokemuksensa. Jos hakija lainaa toisten suosittomia ns. "varmoja" tarinoita, kertomuksen uskottavuus heikkenee kokonaisuudessaan.
- Hakijan tehtävä puhuttelussa on kertoa omista ja mahdollisesti perheensä kokemuksista kotimaassaan. Maan yleinen tilanne on jo puhuttelijalla tiedossa.
- Mikäli hakija on käyttäytynyt vastaanottokeskuksessa väkivaltaisesti, tästä tulee saada tieto puhuttelijalle hyvissä ajoin jotta hän voi valmistautua tilanteeseen ja tehdä tarvittavat erityisjärjestelyt. Hakijalle kannattaa kertoa, ettei uhkailu tai huutaminen puhuttelussa edistä hänen asiansa selvittämistä.

Menettely turvapaikkapuhuttelussa

- Turvapaikkapuhuttelussa selvitetään hakijan kansainvälisen suojelun perusteet. Muita oleskelulupaperusteita ei selvitetä viran puolesta, vaan niistä täytyy tehdä erillinen maksullinen hakemus.
- Puhuttelu ei ole kuulustelu; puhuttelija on siviilivirkamies, ei poliisi. Ei univormua eikä kuulusteluvaloa.
- Taukoja pidetään säännöllisesti. Hakija tai edustaja voi myös itse pyytää tarvittaessa taukoa.
- Alaikäisillä on mukanaan edustajan lisäksi mahdollisesti myös vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä, mikäli hän katsoo sen lapsen edun mukaiseksi. Erityistilanteissa sosiaalityöntekijä voi pyytää puhuttelijaa tulemaan vokkiin; pienimmät yksin hakevat tai pitkällä raskaudessaan olevat alaikäiset tytöt.
- Paikalla on lisäksi tulkki ja mahdollisesti avustaja.
- Kaikilla läsnäolijoilla on salassapitovelvollisuus.
- Tulkki on puolueeton, hän kääntää kaiken mitä sanotaan, niin kuin se sanotaan.
- Puhuttelija kirjoittaa pöytäkirjaa samalla kun keskustelu etenee.
- Huoneessa on valvontakamera ja äänitys.
- Ellei hakija ymmärrä jotain, hän voi rohkeasti kysyä asiasta; pyytää toistamaan tai selittämään toisin.
- Jos jokin seikka on epäselvä, kannattaa kysyä, ettei jää epävarmuutta tai turhia huolenaiheita.

- Hakija saa ensin kertoa perusteensa vapaasti, puhuttelija ohjaa keskustelua ja tarvittaessa auttaa hakijaa eteenpäin.
- Mikäli kertomus rönsyilee seikkoihin, joilla puhuttelijan näkemyksen mukaan ei ole merkitystä asiassa, hän ohjaa puheen takaisin keskeisiin asioihin.
- Monella hakijalla on vaikeita/häpeällisiä koettuja kokemuksia kotimaastaan tai matkalta. Niistä tulisi kuitenkin kertoa mahdollisimman paljon, koska niillä voi olla merkitystä lupaperusteina.
- Puhuttelija on ammattilainen, hän on kuullut monenlaista ja osaa tarvittaessa auttaa hakijaa kertomaan olennaisista asioista lisää.
- Kun perusteet on saatu selvitettyä, tarkistetaan pöytäkirja. Hakija voi tarvittaessa tehdä kertomukseensa korjauksia ja lisäyksiä.
- Hakija saa kopion allekirjoitetusta pöytäkirjasta.
- Puhuttelun lopuksi hakijalle annetaan arvio käsittelyajasta. Arvio pyritään antamaan riittävän pitkälle, jotta päätös ehdittäisiin varmasti tehdä arvioidussa ajassa. Joskus lisäselvitykset aiheuttavat viivästystä.
- Jos arvioitu aika on ylittynyt, hakija voi pyytää avustajaansa tekemään tilannetiedustelun. Jatkuva kysely ei edistä asian käsittelyä.